STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04582

SHMA YISROEL!

Ossip Dymow

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אָ. דימאָוו.

„שְׁמַע יִשְׂרָאֵל!"

א דראַמא אין 3 אַקטען.

פֶּעְרְזָאנֶען:

אהרן שיפער	
שרה	זיין פרוי
חנה	זייער טאכטער
יעקב ענמאן	
ר' אליהו	'ער רב
1-טער יוד	
2-טער יוד	
סילקין	א סילמער-[illegible]
א מענש	

מענער און פרויען.

ערשטער אקט.

(אַ צימער ביי שיפער׳ן אין הויז, אַ פּראָווינציעלע בעל-הבית׳ישע יודישע פאַמיליע. אין צימער — אַ אונאָרדנונג. אַ צובראָכענער לאָמפּ, שטעהט נישט אָנגעצונדערהייד. אַ ליכט. — ביינאַכט.)

1

(ביי׳ן טיש זיצט אהרן שיפער מיט אַ בוך, לייענט און שעפּטשעט שטילערהייד ווי ער וואָלט דאַווענען. זיין קאָפּ פאַרבאַנדאַזשירט מיט אַ ווייסען ריינען באַנדאַזש. חנה קומט אַריין, שטעלט זיך אָב נעבען טהיר.)

אהרן: וויפיעל אַ זייגער?

חנה: (ווי זי וואָלט נישט הערען, הויבט-אָן אומגעהן איבער׳ן צימער היין און צוריק; דערנאָך — הויבט-אָן צו רעדען שנעל מיט אַ טאָן, ווי זי וואָלט לאַכען פון עפּעס). שלעכט. שלעכט. איך ווייס וואָס עס וועט פאַרקומען.

אהרן: קיינער קען קיין זאַך נישט וויסען.

חנה: און איך ווייס. ער וועט שטאַרבען. אַט וועסטו זעהן, אַז ער וועט נישט בלייבען לעבען.

אהרן: ער האָט דען עפּעס געזאָגט?

חנה: די דאָקטוירים ווייסען נישט, און איך ווייס. פאַר וואָס? ווייל אַזוי. אַט אַזוי בין איך שוין. און נאָך דעם, ווי מען וועט לעגאַ׳ען מקבר זיין, וועט ווידער עפּעס פאַרקומען.

אהרן: ס׳איז אַ גרויסע עבירה אַזוי פאַראויס צוזאָגען.

חנה: איך קען בשום אופן נישט פערשטעהן, וואָס טהוט זיך דאָס מיט איהם? ער וויל פאָהרען צוריק, ייר בעט, אַז ס׳זאָל איהם צוריק צ. קפיהרען אין פעטערבורג.

אהרן: צודען קען מען א פערוואונדעטען פיהרען קיין פעטער־בורג? אז ער וועט זיך עטוואס פערבעסערן, וועלען מיר איהם פיהרען קיין פעטערבורג.

חנה: אין דער פריה האט ער מיך גענומען ביין האנד און האט איהר נישט ארויסגעלאזט, ער האט נאר נישט גערעדט, נאר איך האב אלץ פערשטאנען. איך האב איהם געפרעגט: דו ווילסט צוריק אין פעטערבורג? ער האט זיך פונאנדערגעוויינט.

אהרן: עס קען זיין, אז ער האט עמיצען דארט. מסתמא, א שען יודיש מיידעל.

חנה: ער האט געקוקט אויף מיר און געוויינט. און פלוצלונג האט ער א קוש געטהון מיין האנד (חאפט זיך ביין קאפ). איך האב איהם נישט ליעב געהאט. אט, זעהסטו, איך וויין אפילו נישט, און ער מו־שעט זיך דארט — א סימן, אז איך האב איהם נישט ליעב געהאט. און ער איז דאך מיין ברודער, מיין איינציגער ברודער, און ווען ער וועט שטארבען, וועל איך זיך אבשטעלען אליין, אין גאנצען אליין. און גאניץ גוט אזוי, גאניץ גוט. אזוי דארף צו זיין.

אהרן: שטילער, שטילער. דו טראכסט אויס אויף זיך אליין פאלשע זאכען. פון יענער צייט, וואס לעאן איז אריינגעטראטען אין „גארני אינסטיטוט", זענען שוין פאראיבער זיבען יאהר, ער איז די גאנצע צייט נישט געקומען צו אונז צופאהרען, נאר צודען בעדייטעט דאס, אז מיר האבען איהם פערגעסען אדער ער אונז.

חנה: דאס אלץ וועט זיך שלעכט ענדיגען.

אהרן: ער האט אונז נישט פערגעסען. אט זעהסטו ווי נאר ער איז געוואהר געווארען פון אונזער אלגעמיינעם אונגליק, האט ער אלץ אוועקגעווארפען און איז געקומען צו פליהען.

חנה: בעסער וואלט זיין, ווען ער וואלט נישט געקומען.

אהרן: ווער־זשע האט געקענט וויסען, אז עס וועט אזעלכעס פארקומען.

2.

שרה (קומט אריין אין טהיר. איהר געזיכט איז רוהיג. עס איז צו בעמערקען, אז זי סטארעט זיך איינצוהאלטען פארן קראנקען. רעדט אין די קוליסען). באלד, באלד וועל איך ברענגען (מאכט עטליכע טריט און ברעכט אוים אין א יאמערליכען געוויין, דעקט־צו דאס געזיכט מיט א טיכעל).

חנה: נו וואָס?

שרה (סטאַרעט זיך איינצוהאַלטען). ניין, גאָר נישט, ניין געהמט עפּעס אַ זאַך, געהט צום טהיר, אויפ'ן שוועל). אָט האָב איך טאַקע געפונען (געהט אַרויס).

חנה (ווי זי וואָלט אין עפּעס וועלען איבערצייגען). אָט זעהסטו, זעהסטו. ביי אונז אין הויז איז שלעכט, זעהר שלעכט.

אהרן: דו האָסט טענות צו גאָט. מיר האָבען נאָך איבער אונז אַני' אַלטען, אַלמען גאָט, אין וועלכען איהר, יונגוואַרג, גלויבט נישט. ניין, נישט דאָס וואָס איהר גלויבט נישט, נאָר איהר טראַכט לחלוטין נישט פון איהם. אָבער ער לעבט, ער נעהמט נישט אַראָב דעם אויג פון אייך, אונגלויבער, און היט אייך אָב. נו יע, איהר, יונגע קעפּ, מיינט, אַז דאָס איז אַלץ פלאַפּלעריי פון אַלטע לייט.

חנה: זיי מתפלל צו איהם, בעט ביי איהם רחמים, אַז ער זאָל וואָס גיכער אונז שיקען אַ ישועה. אַז ער זאָל רחמנות האָבען (מיט אַ שאַרפען אויסגעשריי), אַז ער זאָל רחמנות האָבען אויף אונז. זיי מתפלל צו איהם, בעט!

אהרן: ער וועט זיך אָננעהמען פאַר אונז. אונזער אַלטער יודישער גאָט. ער זעהט אַלץ. ער ווייסט אַלץ און, ווען ס'וועט קומען די צייט און די צרות וועלען זיך שוין אַריבערגיסען איבער'ן ברעג, וועט ער אויסשטרעקען זיין האַנד און וועט זאָגען מיט זיין אַלמעכטיגער שטימע: „גענוג".

חנה: פאַר וואָס אָבער זאָל ער דערלאָזען די צרות צוקומען ביז די סאַמע ברעגעס?

אהרן: נו, דאָס... דאָס ווייס ער שוין בעסער פאַר אונז. ניין, עס קען נישט זיין אַנדערש, אונזער לעאָן מוז געזונד ווערען. אַזוי וועט זיין, אַזוי וועט זיין!

חנה: ניין, מען לאַכט אונז אויס, מען מאַכט חוזק פון אונז.

אהרן: און דענסטמאָל וועט קומען דער אמת'ער נצחון. דענסטמאָל וועל איך, דער זקן, קומען צו אייך, יונגוואַרג, און וועל זאָגען: נו וואָס? ווער פון אונז איז געווען גערעכט? ווער האָט בעסערע אויגען: איהר, וואָס איהר זעהט די גאַנצע וועלט — אי אוניווערזיטעטען אי אַ סך אַ זעלכע זאַכען, — אָדער איך, וואָס זעהט נאָר אָט די דאָזיגע פיער־קאַנטיגע אותיות פון דער אַלטער שפּראַך? אַ?

חנה: אָבער פאַר וואָס מאַכט ער חוזק פון אונז...

אהרן: יע, יע. בײַנאַכט, ווען ס׳דערהערט זיך פּלוצים אַ שטאַרקע קלאַפּערײַ אין אונזערע פֿענסטער, הײַפּט איהר זיך, יונגוואַרג, צום געװעהר און שרײַט: „דער פּאָגראָם הויבט זיך אָן פֿון ס׳נײַ“. און איך קלער בשעת מעשה: דאָס קלאַפּט זיך נאָט אין אונזערע פֿענסטער. דער גרויסער גאָט פֿון פֿאָלק ישראל פֿרעגט, צי װעגען מיר פֿעסט, צי גלויבען מיר? בײַנאַכט װען ס׳הערט זיך אַ שטאַרקע קלאַפּערײַ אין אונזערע פֿענסטער... (ס׳דערהערט זיך פּלוצלונג אַ שטאַרקער קלאַפּען אין פֿענסטער).

חנה: ס׳הויבט זיך שוין װידער אָן!

אהרן: גאָט פֿון ישראל!

דאָס קלאַפּען חזר׳ט זיך איבער; ס׳הערט זיך אַ בערוהיגענדע שטימע).

אהרן (געהט צו). װער איז דאָס?

ענמאַנס שטימע. האָט, איך בעט אײַך, קײן מורא נישט, דאָס בין איך, איך זוך שיפֿער׳ס װאָהנונג.

אהרן: װער־זשע זענט איהר?

ענמאַן: איך בין אַ יוד, איך בין נאָר װאָס געקומען. מײַן פֿאַמיליע־נאָמען איז ענמאַן.

אהרן: דו הערסט, װער ס׳איז געקומען צופֿאָהרען? יעקב ענמאַן, דײַן חתן.

חנה (שהוט אַ ציטער, בלײַבט שטעהן װי פֿערגליװערט, זעהר אויפֿגערעגט).

אהרן (ענמאַנ׳ען). קומט אַרײַן, קומט אַרײַן. אָט באַלד (געהט צו צו חנה׳ן). נו, אָט זעהסטו שוין, יעקב ענמאַן איז געקומען צופֿאָהרען. און איהם האָט אויך נישט גאָט געשיקט? אָדער אפֿשר האָסטו איהם טעלעגראַפֿירט? װאָס, דו ביסט נישט צופֿרידען? (געהט אַװעק פֿון איהר).

חנה (הערט איהם נישט).

3.

(שרה קומט אַרײַן).

שרה: װאָס איז דאָ פֿאָרגעקומען?

חנה: ס׳איז געקומען צופֿאָהרען יעקב ענמאַן.

שרה: יעקב ענמאַן. נו, נאָט צו דאַנקען, גאָט צו דאַנקען (װעצט זיך).

חנה: (נעהם ארוים).

שרה: וואוהין־זשע נעהסטו?

4.

(עס קומען אריין אהרן און ענמאן).

ענמאן (פון גרויס אויפרעגונג קען נישט רעדען, עס פליסען פון זיינע אויגען טרעהרען. ער געהט צו שנעל צו שרה׳ן; זי וויל זיך אויפהויבען צו איהם, נעהמט איהם ארום, איינגעבויגען, גלעט איהם לאנג, לאנג, ווי א קינד).

שרה: איהר זענט מיין זוהנ׳ס א חבר (כליפעט).

אהרן (ביי׳ן טהיר; די הענד ציטערן ביי איהם).

שרה (גלעט איהם) אויסגעוואכסען. א גרויסער בחור.

אהרן: א גליק, וואס איהר זענט געוועזן וויט פון דאנען.

שרה: ער איז ענהליך צו לעאנ׳ען. וואס? א ביסעל ערהליך? א מאדנע זאך.

אהרן: ער איז העכער... יע, העכער...

ענמאן: אלע זענען ביי אייך געזונד? (פויזע).

אהרן: נו, איצט איז איהם שוין בעסער... פיעל בעסער.

ענמאן: פון וועמען רעדט איהר דאס?

שרה: פון אונזער לעאנ׳ען. איך האב איהם נישט געזעהן זיעבען יאהר. ער איז אוועקגעפאהרען פון אונז א געזונדער. איהר געדענקט, ווי שעהן ער איז געוועזן?

אהרן: נאר איין טאג האבען מיר איהם געזעהן א געזונדען.

ענמאן: וואס איז דען פארגעקומען מיט לעאנ׳ען?

שרה: וואס איז פארגעקומען? זיי האבען איהם דער׳הרג׳ט. זיי האבען איהם דער׳הרג׳ט, דער׳הרג׳ט האבען זיי איהם.

אהרן: שא... שטילער, שטילער... דארט הערט מען אלץ.

שרה (מיט א שטילער, אונטערדריקטער שטימע). זיי האבען איהם דער׳הרג׳ט, אט וואס עס האט זיך געטראפען, הערר ענמאן.

אהרן: שוין דער דריטער טאג, אז ער איז ביי אונז, דא. (ווייזט אויפ׳ן צווייטען צימער).

שרה. פלוצלונג קומט ער אריין. איך האב געמיינט, אז דאס חלומ׳ט זיך מיר. דערנאך איז ער באלד אוועקגעגאנגען זוכען חנה׳ן.

ענמאן. חנה איז דען...

אהרן: קיין זאך, הערר ענמאן, זייט פאלשטענדיג רוהיג. חנה לעבט און איז געזונד. זי וועט באלד ארויסגעהן צו אייך.

ענמאן: וואו־ושע איז זי דענסטמאל געוועזן?

שרה: זי האט גענעכטיגט ביי איהרע א חברת׳ע, ס׳איז געוועזן זעהר געפעהרליך אומקעהרען זיך אהיים פארנאכט. נאר וואס פאר א נאכט מיר האבען איבערגעלעבט — איהר קענט זיך שוין פארשטעלען.

אהרן: ער איז ארויסגעגאנגען איהר זוכען, און ווי נאר ער איז ארויסגעגאנגען, האט זי זיך אומגעקעהרט.

שרה: מ׳האט איהם נישט געדארפט אבלאזען, מ׳האט נישט געדארפט.

אהרן: פאר נאכט האבען מיר איהם דערזעהן... (פויזע).

ענמאן: ער האט זיך אומגעקעהרט נאר פארנאכט?

שרה: ניין, אליין איז ער שוין נישט געקומען, מ׳האט איהם געבראכט צו אונז.

ענמאן: פערוואונדעט?

אהרן: אט דארט ליגט ער, ביי חנה׳ן אין צימער, שוין דעם דריטען טאג. דער דאקטאר האט געזאגט...

ענמאן: וואו איז ער פערוואונדעט?...

שרה: אין רוקען האט מען איהם א קלאפ געגעבען. פאר וואס? ער און נאך עטליכע פון אונזערע יונגע לייט האבען געפרובט פערטיידיגען גאלדבלאט׳ס מאגאזין. אבער פלוצלונג איז ער אנידער געפאלען.

ענמאן: מען קען איהם נישט זעהן?

שרה: אצונד קען מען נישט. נאך וואס זאל מען איהם בעאונרוהיגען, לאמיר ווארטען ביז מארגען. מארגען וועט איהם געוויס זיין בעסער. אויסער דעם וועט ער באלד אנהויבען צו בעטען, אז מ׳זאל איהם נעהמען צוריק אין פעטערבורג. איך וועל אייך ארייגשיקען חנה׳ן (געהט ארויס).

אהרן: ער שלאפט גאר נישט (שטיל). זי וויים נישט, אין ווארשער לאגע געפינט זיך לעאן. און נאר דעריבער האפט זי נאך. און וואס וועט זיין, אז מארגען וועט איהם נישט ווערען בעסער...

ענמאן: צו דען איז דאס אזוי געפעהרליך?

אהרן: פיעל געפעהרליכער, ווי זי מיינט, נאר מען דארף איהר דאס נישט זאגען, אומישנע מאך איך זיך אזוי, כדי איהר נישט בעאונרוהיגען; נאר ווען איהר זאלט וויסען, ווי שווער...

ענמאן: לאמיר האפען.

אהרן: איך בין אַן אַלטער מאַן, דאָס איז מײַן אײנציגער זוהן און, אויב גאָט׳ס צאָרן וועט נישט אײַנגעשטילט ווערען, וועל איך זיך אָבשטעלען ווי אַן׳אַלטער טרוקענער בוים, אָהן בלעטער.

ענמאַן: איהר פערגעסט אינגאַנצען אָן אײַער טאָכטער.

אהרן: יע, אָבער קײן „קדיש״, קײן „קדיש״ וועל איך נישט האָבען.

ענמאָן. וואָס וועט איהר נישט האָבען?

אהרן: איהר האָט דען פערגעסען אײַער מוטער שפּראַך? „קדיש״— דאָס איז אַ תּפלה, וואָס דער זוהן זאָגט נאָך זײַנע עלטערען יעדען טאָג. מיר, יודען, רופען אונזער אײנציגען זוהן אויך „קדיש״. אונזערע זיהן— דאָס זענען אונזערע תּפלות. דאָרט אויף די גאַסען זענען געשטאָרבען אונזערע תּפלות, אונזערע תּפלות צו מזרח, פון וואַנען ס׳געהט אויף די זון, הערר ענמאַן. איהר זענט יונג, איהר ווײַסט עס נישט. נאָר אַן׳אַלטער יוד, אַ װעלכער ווי איך, וואָס זיצט בײַ׳ן בעט פון זײַן „קדיש״ און זעהט, ווי פון איהם פליהט אַוועק זײַן לעבען, ווי זײַנע אויגען לעשען זיך, ווי... (רײַסט איבער). איך זיץ בײַ נאַכט, קוק און טראַכט: אָט, אָט שטאַרבט מײַן תּפלה. נײַן, עס שטאַרבט די תּפלה פון אַ לאַנגער רײיהע פון מײַנע זײדעס און עלטער, עלטער־זײדעס. בײַ די געצענדינער פלעגט מען אָנצינדען אַ פײַער, וועלכער פלעגט ברענען אין זײערע טעמפּלען און וועלכען מ׳פלעגט אונטערהאַלטען אַז ער זאָל נישט פערלאָשען ווערען. בײַ יודען איז אויך פאַראַן אַזאַ פײַער. דאָס איז די תּפלה „קדיש״. מײַן פאָטער האָט איהר איבערגענומען פון מײַן זײדען, איך האָב איהר געזאָגט אויף מײַן פאָטער׳ס קבר, און איבער מיר, אויף מײַן קבר, האָט דאָס בעדאַרפט זאָגען מײַן זוהן. „קדיש״—דאָס איז נישט קײן תּפלה פון טוידט, נײַן, דאָס איז אַ תּפלה פון ווידער אויפלעבונג, זי איז געווענדעט צום מזרח, פון וואַנען די זון געהט אויף. און אָט דער אַמאָליגער, אײביגער פײַער לעשט זיך און האַלט בײַ׳ן פערלאָשען ווערען... ווי זאָל מען איהם פון ס׳נײַ אָנצינדען?...

ענמאַן: גאָט וועט געבען...

אהרן: יע, גאָט. איך בין אַ יוד אַ מאמין, אָבער איך זיץ דאָ און פרעג דאָך: ווי אַזוי קען מען דערלאָזען, אַז עס זאָלען שטאַרבען תּפלות?... די דאָזיגע תּפלות פלעגען דאָך זײַן געווענדעט צו איהם. פאַר וואָס האָט ער נישט אויסגעשטרעקט זײַן האַנד? פאַר וואָס האָט ער נישט פערלאָשען מיט זײַנעם אַ ווינד׳ל די שרפה? הערר ענמאַן, איך טראַכט אַ מאָהל, אַ מאָהל טראַכט איך, אַז ער איז אַ צו צאָרניגער גאָט און ס׳איז איהם שוין צײַט אויפצוהערען אונז אַלץ שטראָפען און שטראָפען, וואָס זאָגט איהר?

ענמאַן: וואָס זאָל מען זאָגען. וואָס פאַר אַ ווערטה קען דאָ האָבען ווערטער פון אַ מענשען?

אהרן: יע, יע. ער שטראָפט אונז, און מיר שווייגען. מיר שווייגען אַלץ, ריכטיג ווי אַזוי דאַרף צו זיין. נאָר איך רעכען, אַז אויף איין פראַגע דאַרף ער דאָך געבען אַן׳ענטפער. איהר האָט געהערט, זי האָט געפרעגט: „פאַר וואָס? פאַר וואָס?״ ווען ס׳הערט זיך אָט דער געשריי פון אַ מוטער — „פאַר וואָס?״ קען מען נישט אויף איהם נישט ענטפערן. מען קען נישט! איך וואַרט אויף אַן׳ענטפער. מיר געהט דער דריי און זעכציגסטער יאָהר. ווי נאָר איך האָב אָנגעהויבען עפעס פערשטעהן, האָב איך אָנגעהויבען מתפלל זיין צו גאָט. און ער האָט קיין איין מאָהל, פערשטעהט איהר, קיין איין מאָהל נישט ערפילט מיינע אַ בקשה, נישט צוגעהערט צו מיינע תפלות. און איצט זאָג איך: זאָל ער מיך נישט הערען, זאָל ער אָבער ענטפערן מיין אַלטער: פאַר וואָס? ער דאַרף עס טהון.

ענמאַן: צודרען טרעפט זיך דאָס מיט די יודען דאָס ערשטע מאָהל. און צודרען צום לעצטען מאָהל?...

אהרן: איך וועל אין גיכען אויפהערען מתפלל זיין צו איהם. מיין שטימע וועט נאָר אַזוי שטאַרק נישט זיין איבערצושרייען די יסורים. איך פאָדער...

ענמאַן: איהר — פאָדערט?

אהרן: איך פאָדער פון איהם אַ נס! פאַר די פופציג יאָהר מיינע תפלות פאָדער איך, אַז ער זאָל חאָטש איינמאָהל אַ קוק טהון אויף מיך, אויף אונזער פאַמיליע. ווי אַזוי מיר לעבען! ווי אַזוי מיר ליידען אונענדליך! ער ווייס דאָס נישט? פאַר אַלעמען געהט אויף די זון, נאָר נישט פאַר אונז. די קברים פון אונזערע פעטער זענען ווייט... אונזערע קינדער געהען אַוועק פון אונז ווייט, מיר זעהען זיי נישט, זיי בלאָנדזען אַרום איבער דער וועלט, בלאָנדזען, און מיר אַלטע לייט זיצען דאָ, וואַרטען אויף זיי, זענען מתפלל, און ווען זיי קעהרען זיך אום — שטאַרבען זיי. וואָס? ער ווייס דאָס נישט? ענטשולדיגט מיך. ס׳איז נישטאָ אויף דער וועלט אַזאַ לעבעדיגע בעשעפעניש, וואָס זאָל דאָס נישט וויסען... און ער ווייס נישט. נו קען דען דאָס זיין? ניין, ער וויל נישט וויסען. ער קעהרט זיך אָב. אָבער איך פאָדער פון איהם אַ נס. ס׳איז אַ שרעקליך גרויסע עבירה אַזוי צופאָדערן, איך ווייס עס, נאָר איך האָב קיין אַנדער זאָג נישט. ער אַליין האָט פאַרמאַכט פאַר מיר אַלע וועגען. איך פאָדער אַ נס: נעהם נישט צו ביי מיר מיין זוהן!

ענמאַן: אַזוי וועט זײַן.

אהרן: אַזוי דאַרף זײַן. (בײַטענדיג זײַן טאָן). אָט וועגען וואָס איך האָב געוואָלט מיט אײַך רעדען הערר ענמאַן: וואָס פאַר א ווינקעלשטאָרג-שנעלע זאַכען האָט דאָס לעאָן אין פעטערבורג?

ענמאַן: פון וואַנען נעהמט איהר דאָס?

אהרן: ער רײַסט זיך אַלץ אין פעטערבורג. נאָר ער איז געקומען צום זינען, האָט ער געזאָגט: שיקט מיך קיין פעטערבורג. וואָס ערגער ס'ווערט איהם, אַלץ שטאַרקער רײַסט ער זיך אהין.

ענמאַן. איך וועל איהם גערן בעגלייטען.

אהרן: אונמעגליך. ער וועט שטאַרבען אין וואַגאָן. נאָר וואָס איז דאָס אַלעס?

ענמאַן: איך ווייס נישט. אין פעטערבורג פלעגען מיר זיך זעלטען בעגעגענען מיט לעאָנ'ען. ער האָט געהאַט זײַנס, איך — מײַנס.

אהרן: יע, מ'האָט מיר דערצעהלט, אז וועגען אײַך האָט מען שוין אפילו געשריבען אין די צײַטונגען.

ענמאַן: מ'האָט געשריבען.

אהרן: אָט זעהט איהר אַ שאָד, וואָס אײַער פאָטער האָט דאָס נישט דערלעבט. ער איז געווען זעהר אַ אָרענטליכער מאַן און אויך אַ פעהיגער מענש.

ענמאַן: עס קען זײַן. אײַער טאָכטער האָט זיך שוין געלייגט שלאָפען?

אהרן: ניין, כמעט קיינער פון אונז שלאָפט נישט די טעג. נאָר איך פערשטעה נישט, פאַר וואָס קומט זי נישט אַהער.

ענמאַן. עס קען זײַן, זי ווייס נישט, אַז איך בין געקומען צו-פאָהרען?

אהרן: זי ווייס. ענטשולדיגט איהר, מיר זענען אַלע אַזוי צומישט.

ענמאַן: איהר פערשטעהט דאָך מסתמא, צוליעב וואָס איך בין געקומען צופאָהרען.

אהרן: נו, איך פערשטעה, איהר האָט דאָך נישט דאָ אין שטאָדט קיין קרובים.

ענמאַן. קיינעם נישט אויסער אײַך — אויסער אײַער פאַמיליע, דאָס הייסט איך וויל אַזוי האָפען.

אהרן. נו, נו, גיבע גאָט. חאָטש איצט איז נישט קיין צײַט צו

רעדען דערפון, נאָר אויב מיין טאָכטער און איהר... אויב איהר וועט מיט מיין טאָכטער עפּעס בעשליסען — וועל איך בעסערס נישט פערלאנגען. נו... נו...

5.

(שרה קומט אריין).

שרה (מיט אַ פרעהליך פּנים, שנעל און לעכערליך שאָקעלט „בעיאַהענד״ מיט'ן קאָפּ). פּלוצלונג איז איהם בעסער געוואָרען. איך זיץ אַזוי און טראַכט זיך: ווי לאַנג וועט ער נאָך ליגען צום בעט? און פּלוצלונג הער איך, ער רעדט: אין צוויי וואָכען אַרום וועל איך זיין געזונד. ריכטיג ווי ער וואָלט טרעפען, וואָס איך טראַכט. און די אויגען אַזעלכע קלאָרע, מונטערע. אומישנע בין איך געקומען דיר צוזאָגען...

אהרן: (פרעהליך און חיטרע). אַט זעהט איהר. ער הויבט זיך שוין דאָרט אָן אונטערצוגעבען (געהט אַרויס).

שרה: וועגען וועמען רעדט ער דאָס? (קוקט זיך אַרום). חנה איז דען דאָ נישטאָ?

ענמאַן: אייער מאַן איז געגאַנגען נאָך איהר.

שרה: איהר זענט געקומען אין אַ שרעקלי[illegible]ער צייט פאַר אונז.

ענמאַן: נו אַט רוהיגט זיך שוין אַלץ איין, און אין צוויי וואָכען אַרום וועט לעאָן...

שרה: וואָס אין צוויי וואָכען אַרום וועט זיין פון לעאָנ'ען אי[illegible] מיר שרעקליך אפילו אַ טראַכט צוטהון.

ענמאַן: איהר האָט דאָך אַליין נאָר וואָס געזיי[illegible]גט...

שרה: דער דאָזיגער ליגענד זאָל מיר נישט זיין גערעכענט פאַר קיין זינד. פריהער האָב איך זיך נישט איינגעהאַלטען, און איצט האָב איך אומישנע אַלץ אויסגעטראַכט אַבי איהם צובערוהיגען. ער איז אַן אַלטער מאַן און וועט נישט איבערלעבען זיין זוהן. זאָגט איהם נישט, לעאָן איז פיעל געפעהרליכער, ווי ער מיינט. איך פּטאַרע זיך מיט די לעצטע כחות, אַז ער זאָל זיך דערפון נישט דערוויסען.

ענמאַן: הייסט עס, אַז לעאָן האָט אייך איצט גאָרנישט געזאָגט?

שרה: ער שווייגט. ליגט מיט פערמאַכטע אויגען און ס'קען זיין, שלאָפט, איך ווייס נישט, איך ווייס נישט.

ענמאַן: און ער בעט נישט, אַז מ'זאָל איהם אוועקפיהרען אין פּעטערבורג?

שרה: ער שווייגט. שטילער. זאָל איך אַליין וויסען. זיי וועלען נאָך האָבען געַנוג צייט צו וויינען (געהט אַרויס).

6.

חנה (קומט אַריין; שמייכעלט צו מישט און שעמעוודיג, קוקט אויף ענמאַ'נען שנעל און נאָר ווען ער קוקט נישט, סטאַרעט זיך נישט בעגעגענען זיך מיט איהם מיט די אויגען).

ענמאַן: וואָס מאַכט איהר, חנה, ליעבסטע, וואָס מאַכט איהר? (דריקט איהר האַנד, ציהט איהר צו זיך; חנה רוקט זיך אָב פאָרזיכטיג, שעמעוודיג). איהר קוקט נישט אויף מיר?

חנה: ניין, איך קוק (אָברוקענדיג זיך). איך קוק.

ענמאַן: נו וואָס איז אַזוינס? איהר האָט מיך נישט ערוואַרטעט! ניין?

חנה: פאַר וואָס? איך בין צופרידען.

ענמאַן: זעהר פערענדערט זיך. בלאַסער געוואָרען.

חנה (סטאַרענדיג זיך איבערשלאָגען איהם). מיר האָבען זיך דאָך נישט געזעהען שוין מעהר ווי אַ יאָהר.

ענמאַן: אַזוי מאָגער געוואָרען. אינגאַנצען אַן׳ אַנדערע.

חנה: די זעלבע. פאַר וואָס אַן׳ אַנדערע? לאַנג נישט געזעהען זיך, אָט איהר זענט אויך פערענדערט געוואָרען.

ענמאַן: נאָר וואָס האָט אייער מוטער געזאָגט, אַז לעאָן...

חנה: איהם איז בעסער. יע, איהם איז בעסער.

ענמאַן: פאַר וואָס־זשע זענט איהר אַזוי?

חנה: וואָס איז דען?

ענמאַן: איך ווייס נישט. אונטערדריקט. משונה.

חנה: כלל נישט. איך בין רוהיג. פאַר וואָס מיינט איהר עפּעס? ניין.

ענמאַן: אַם ענדע האָבען מיר זיך דערזעהען. איך האָב אַלץ געקלערט ווי אַזוי וועט דאָס זיין? ווען? עפּעס איך ווייס נישט פאַר וואָס מיר האָט זיך געדוכט, אַז אין פריהמאָרגען, פריהלינג. איך וועל קומען אויף פאַסחאַ. אויף די גאַסען איז שטיל, קיין איזוואָשציקעס זענען נישטאָ, איך וועל אומישנע נישט אָנזאָגען און וועל אומגעריכטערהייד אַריינגעהן, איך זעה אַזוי דייטליך ווי איהר וועט זיך פערוואונדערן, אָט שטרעקט איהר אויס די האַנד, אָט לאַכט איהר הויך. פאַר וואָס וויינט איהר?

חנה: (די אויגען זענען פול מיט טרעהרען). ניין, איך וויין נישט.

ענמאן: (שטיל, מיט א ברידערליכער איידעלקייט). דאס אלץ וועט זיין. מ'דארף נישט וויינען, ס'וועט זיין א שענער פריהלינג און א שטילע, ריינע, רוהיגע פאסחא, מ'דארף נישט וויינען. ס'וועט זיין רוהיג אויף די גאסען — יום־טוב. ליעבע חנה, שענע ליעבע חנה (גלעט איהר די האר). איהר וועט ארויסגעהן אנטקעגען און וועט אויסשטרעקען די האנד, און...

חנה: איהר גלעט מיר? יע?

ענמאן: יע. נישט טהון דאס? אייך איז נישט אנגענעהם?

חנה (שטיל, מיט צוטרוי). ניין, גוט.

ענמאן: צו אייך וועט זיך אומקעהרען אייער פריהערדיגער פרעהליכער געלעכטער. אין די אויגען — די ערענטליכע ט...ע אויגען — וועלען נישט זיין טרעהרען.

חנה: פאר וואס גלעט איהר מיך?

ענמאן: ווייל... ווייל מ'דארף אזוי.

חנה: עס קען זיין, אז איך בין גאר נישט אזעלכע, ווי איהר מיינט. און דערנאך וועט איהר זיך דארפען שעמען.

ענמאן: וואס? זיך שעמען?

חנה: וואס איהר האט זיך צוגעריהרט צו מיר.

ענמאן: מען דארף נישט אזוי צו רעדען.

חנה: (מיט אנ'איינגעהאלטענער אויפרעגונג; זי רייסט זיך א דורך). איהר ווייסט נישט. איך בין אינגאנצען איינע. איך בין איינע אליין. איהר ווייסט נישט. איך געה און וויין. יעקב, איך געה און וויין. ביי־טאג און ביי־נאכט, ווען קיינער זעהט נישט און הערט נישט.

ענמאן: פאר וואס־זשע וויינט איהר אלץ?

חנה: פאר וואס? מיר איז אויף אלעמען, א רחמנות. מיר איז אויף אלץ א רחמנות.

ענמאן: נו יע. מיר הערען גאר נישט, אבער צוזאמען מיט אייך וויינט דאס גאנצע יודענטום, וויינען אלע יודען אין אלע ווינקעלעך אויף אלע עקען וועלט.

חנה: מיר איז א רחמנות אויף די זאכען, כלים. אט א שטוהל, איך געה צו צו איהם, נעהם איהם ארום. ליבער שטוהל (דעקט זיך צו מיט'ן געזיכט). איך מיין, אז ער פיהלט אלץ. ליעבער שטוהל, גוטער. די טהיר — זי ווייסט אלץ, זי זעהט אלץ און לעבט מיט אונז.

איך זאָג זײַ: איהר ווײסט אַלץ און שווײַגט. אַך, ווי גרויס ס'איז מײַן רחמנות אויף זײַ.

ענמאַן: איך פערשטעה נישט.

חנה: נײַן, דאָס קען מען נישט פערשטעהן. איך גלעט זײַ, איך בין שולדיג פאַר זײַ, אַזעלכע גוטע, ווײסען אַלץ און לײַדען.

ענמאַן: מיט וואָס זענט איהר שולדיג?

חנה: יע, יע, איך בין פאַר זײַ אַלעמען שולדיג. איך געה צו צום טיש אָדער צום פענסטער, אַט אַזוי שפּאַר איך זיך אָן מיט'ן קאָפּ און ווײן שטיל, שטיל.

ענמאַן: הערט זיך אײַן, איהר זענט איצט אין הויז די סאַמע טהעטיגסטע. אויף אײַך ליגט די פפליכט אונטער צו שטיצען אַנדערע, און איהר...

חנה: (אונערוואַרטעט). איהר געדענקט דאָרט גאָלדבלאַט?

ענמאַן: די טאָכטער פון זײַגער-מאַכער, די שענע? הויכע?

חנה: יע.

ענמאַן: נו טאָ וואָס?

חנה: נײַן, אַזוי... זײַער מאַגאַזין איז אינגאַנצען צוראַבירט.

ענמאַן: און מיט איהר וואָס איז?

חנה: גאָר נישט. זײַ זענען איצט אָרימע לײַט.

ענמאַן: זי לעבט.

חנה: יע (פויזע). אין אַ מאָנאַט אַרום דאַרף זײַן איהר האָכצײַט.

ענמאַן: מיט וועמען?...

חנה: מיט'ן זעלבען חתן. שוין פיער יאָהר. איצט וועט ער מסתמא, זיך ענטזאַגען.

ענמאַן: פאַר וואָס?

חנה: איך קלער אַזוי. איך ווײס נישט.

ענמאַן: פאַר וואָס?

חנה: אַזוי (פויזע. קוקען אײַנער דעם אַנדערען אין די אויגען).

ענמאַן: צוליעב דעם, ווײַל...

חנה: וואָס?...

ענמאַן: וואָס דער פאָטער איז צוראַבירט, פעראַרעמט, צו דען איז ער אַזעלכער?

חנה: איך ווײס נישט.

ענמאן: ניין. וואס ס׳זאל זיך מיט איהר נישט טרעפען, וועט איהר דער חתן נישט אוועקווארפען.

חנה: (נישט אויפהויבענדיג די אויגען). איהר מיינט אז?

ענמאן: איך בין זיכער.

חנה: (שטיל). פאר וואס?

ענמאן: וויל ס׳איז אנגעשיקט געווארען א גרויסע, א שרעקליכע צרה א אונגליק אויף אונז א׳עמען. קוקט זיך צו: פון אלע זייטען אויס־געשטרעקטע הענד, אויף אונז קוקען פערוויינטע אויגען, בלאסע פנימ׳־ער... דאס זענען דאך ברידער. זיי ווייגען צו זאמען מיט אונז. ניין, אין אזעלכע מינוטען געהט קיינער נישט אוועק! פערקעהרט, די יעניגע וואס זענען אוועקגעגאנגען, קעהרען זיך אום.

חנה: פאר וואס־זשע בין איך אליין?

ענמאן: איך האב זיך אומגעקעהרט צו אייך. מען זאגט: יודען האבען נישט קיין פאטערלאנד. עס איז וויט, דארט, איבער׳ן ים. ניין, עס איז דא, נישט ריכטיג, עס איז דא. איך זעה אייער בלאסעס, שענעס געזיכט, און מיר דאכט זיך, אז איך זעה א געזיכט פון מיין פאטערלאנד, פון מיין היימאט.

חנה: צו וואס רעדט איהר אזוי?

ענמאן: איך האב זיך דערוואוסט וועגען דעם אומגליק אין פעטערבורג, דאס הארץ מיינס האט זיך פונאנדערגעוויינט. „נישט אמת, נישט אמת" „דאס קען נישט זיין!" צוזאמען מיט מיין שמערץ פאר מיינע ברידער, האב איך דערפיהלט א שרעקליכע, א טיפע אויפרעגונג. איך האב פערשטאנען, אז איך האב א פאטערלאנד. אט איז עס. דאס קליין שטעדטעל, די גאסען, דער הימעל, די בילדער פון אונזערע געלעהרטע, די אויגען, אייערע שווארצע אויגען, חנה, אייער געזיכט, פריהער אזא פרעהליכע, איצט — א בלאסע, ליידענדע. חנה, מיין טייערע, אונגליקליכע קינד. אט האב איך זיך צוריקגעקעהרט צו אייך. איהר וועט מיך נישט אוועקטרייבען.

חנה: איך פערשטעה נישט פאר וואס דארף איך אייך אוועק טרייבען?

ענמאן: הערט זיך איין. נו, הערט־זשע זיך איין. איהר ווייסט: דאס טייערסטע, וואס איך האב אויף דער גאנצער וועלט — זענט איהר.

חנה (אבקעהרענדיג זיך). פאר וואס איך?

ענמאן: ניין, ריכטיג... איך זאג אייך דאס פשוט... מען דארף

זיך נישט אָפּקערן. איהר הערט מיך?

חנה: איך הער.

ענמאַן: ווי מיר וואָלטען זיין אַרויסגעוואָרפען אויף אַ וויסטיגען ברעג און מיר זענען אַליין, איינע אַליין. און מען דאַרף זיך איינאָרדענען כדי מען זאָל לעבען.

חנה: לעבען...

ענמאַן: אַזוי ווי די ווילדע פייער, אַזוי וועלען מיר ערלעבען פרייד. אַ פרעהליכען געלעכטער, אַ רוהיגען שלאָף.

חנה: אַ רוהיגען שלאָף...

ענמאַן: יע. טרייסט זיך אָן מיר. מיט מיר וועט זיין גוט, רוהיג. איהר וועט געפינען אַ אָברוה.

חנה: איך בין אינגאַנצען מיעד.

ענמאַן. איך וועל נישט אָפּטרעטען פון אייך, איך וועל אייך היטען און נישט אַראָפּלאָזען דעם אויג. נו, לעגט אַוועק אייער קעפּעל... אָט אַזוי... גוט...

חנה (לעגט אַוועק, ער נעהמט איהר אַרום). מיעד, מיעד.

ענמאַן: מעהר וועט איהר נישט וויינען? יע.

חנה (פערמאַכענדיג די אויגען, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ).

ענמאַן: מיר וועלען אויפהויבען הויך דעם קאָפּ? (חנה שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ) מיר וועלען זיין פרעהליך, לאַכען ווי פריהער (חנה שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ). ווי שען זענט איהר איצט.

חנה (מיט וועהמוט). מען דאַרף נישט קוקען אויף מיך. מען דאַרף נישט קוקען.

ענמאַן: פאַר וואָס? איך ליעב אייך (חנה וויל זיך אויפהויבען, ענמאַן האַלט איהר אָב). שטילער. שטילער. מען טאָר נישט. מען דאַרף נישט. צו דען איז דאָס נישט פריהער געזאָגט געוואָרען? ס׳וועט נישט ריהרען זיך. איך ליעב אייך. נו, אָט אַזוי, רוהיג. איך ליעב אייך. איהר דאַרף אויסהערען די ווערטער פרעהליך, דרייסטיג. אַלץ איינס ווער עס זאָגט זיי. זאָל זיין איך. אַזוי ווי דער וואַרעמער זון, דאַרפט איהר זיי צו שמייכלען. איך אָדער אַן אַנדערער — אַלץ איינס. נאָר אייך דאַרף מען ליבען. פאַר וואָס פערמאַכט איהר די אויגען? איהר פערמאַכט ווידער די אויגען.

חנה: איך הער. איך וואַרט.

ענמאַן: וואָס ערוואַרטעט איהר?

חנה: אַז איהר זאָלט רעדען.

ענמאַן: איך ליעב אייך, — אַט האָב איך אַלץ געזאָגט.

חנה: אַלץ?

ענמאַן: ווען ס'וועלען אַריבערגעהן די דאָזיגע שוואַרצע טעג און אַלץ וועט זיך אָבשטעלען אונטער אונז, וועלען מיר ביידע דער־מאָהנען די היינטיגע נאַכט און וועלען זיך דערוויסען, אַז דאָ איז געווען גליק.

חנה: גליק...

ענמאַן: איך האָב אַלץ געזוכט, און דאָס גליק האָט מיך ער־וואַרטעט דאָ, אַט דאָ.

חנה: וואָס־זשע ווילט איהר?

ענמאַן: וואָס וויל איך?

חנה: יע.

ענמאַן: אַז איהר... איהר זאָלט מיך נישט אָבשטויסען.

חנה: יע.

ענמאַן: און זאָלט מיך ליעבען, — נו, נישט אצונד, ווען ס'איז, ווען ס'איז דערנאָך, אַלץ איינס.

חנה: איך ליעב דיך.

ענמאַן: דו ליעבסט מיך? דו?

חנה: איהר זענט אַ שענער, זעהער אַ שענער און אַ גוטער.

ענמאַן: ניין, איהר האָט פריהער געזאָגט „דו".

חנה: אַ העפליכער, אַ איידעלער...

ענמאַן: דו ליעבסט...

חנה: (זי פרעגט נישט, נאָר ווי דענקט אין דער הויך). און דו וועסט מיט מיר חתונה האָבען?

ענמאַן (עטוואָס פערוואונדערט). חתונה האָבען? געוויס וועלען מיר פערהייראַטען.

חנה: קירצליך?

ענמאַן: ווען דו ווילסט.

חנה: און מיר וועלען פון דאַנען אַוועקפאָהרען?

ענמאַן: אין פעטערבורג.

חנה: אין פעטערבורג. קיינמאָל מעהר נישט אומקעהרען זיך.

ענמאַן: און די אַלטע?

חנה: ניין, מיר וועלען זיך נישט אומקעהרען.

ענמאַן: גוט.

חנה: דאָ איז שרעק, שרעק.

ענמאַן: גוט, מיר וועלען זיך נישט אומקעהרען.

חנה: ס'וועט זיין שטיל.

ענמאַן: מיר צוזאמען.

חנה: צוזאמען, אומערום צוזאמען. „ווער איז די דאַמע?" „דאָס איז מאַדאַם ענמאַן" „יעקב ענמאַנס פרוי?" „נו, יע, געוויס". אַט אַזוי וועט מען רעדען.

ענמאַן: מיין פרוי...

חנה: און ווייטער גאָר נישט... „זיי ליעבען איינער דעם צווייטען. וואָס פאַר א גליקליך פּאָר"—וועט מען זאָגען.

ענמאַן: געוויס, מיר וועלען זיין א גליקליכע פּאָר.

חנה: יע. נאָר אַהער דאַרף מען זיך נישט צוריק קעהרען. צו וואָס? וואָס וועלען מיר דאָ טהון? די אַלטע וועלען קומען צו אונז. געהט נישט אַוועק.

ענמאַן: איך געה נישט.

חנה: מיר איז גוט. געה נישט אַוועק. מיר וועלען אַזוי זיצען די גאַנצע נאַכט. די גאַנצע נאַכט. ווי גוט, וואָס דו ביזט געקומען צו־פאָהרען, דו האָסט געפיהלט, אַז איך ערוואַרט דיך? דאָס הייסט, ערוואַרט נישט, נאָר רוף דיך פון דערווייטענס. מסתמא, האָסטו געפיהלט. עס קען זיין, אַז מען פיהלט דאָס. א מענש ווייס אַליין נישט, זעצט זיך אין וואַגאָן און קומט צו פאָהרען, „איהר האָט מיך נישט ערוואַרטעט? וואָס מאַכט איהר? ניין, איך האָב ערוואַרטעט", אויב דו ליעבסט עמיצען, ערוואַרטסט דו. ביז אין דערפריה וועלען מיר זיצען שטיל צוזאמען און וואַרטען. און דו... דו וועסט איינשלאָפען, דו ווילסט—שלאָף איין? איך וועל קוקען, ווי דו שלאָפסט. שטיל, זעהר שטיל... קיינער וועט אונז נישט שטערען... אָך, מען געהט... (געהט אַב שנעל).

1.

(עס קומט אַריין אהרן, ביי איהם איז א משונה־פערוואונדערטעס געזיכט נאָך איהם שרה).

שרה: געהט זיך געזעגענען מיט איהם.

אהרן: ער האָט קיין גם נישט געמאַכט.

פאָרהאַנג.

צווייטער אקט

(די זעלבע דעקאראציע. אין דערפריה. אונארדנונג. די שפיגעל פער־האנגען. אויף דער סצענע געהען אדורך פערשידענע מענשען: מענער און פרויען. בשעת די פרויען הערט זיך פון צווייטען צימער א אומערוגעם לייענען תהלים.)

1

(חנה און ענמאן).

ענמאן: עפעס ווי איהר ווייכט מיר אוים.

חנה: וואס? ניין.

ענמאן: איך שטער אייך דען? אייער אומגליק איז אויך מיינער, צוזאמען וועלען מיר בעוויינען דעם אומגליקליכען לעאן.

חנה: מיין ברודער.

ענמאן: ער איז געשטארבען ווי א העלד, פאר אנדערע, דאס גאנצע פאלק וועט איהם געדענקען. לאנג וועט בלייבען ביי אונז זיין ערעלעניש און מיר וועלען איהר איבערגעבען אונזערע קינדער. ווען ס׳וועט אריבערגעהן דער ערשטער איינדרוק פון אומגליק וועט איהר דער־פ[…]הלען א שטילע טיפע פרייד דערמאהנענדיג זיך, אז ער האט געלעבט רא מיט אייך.

חנה: איך האב איהם נישט ליעב געהאט.

ענמאן: איהר רעגט זיך אליין אויף.

חנה: מ׳זאגט, אז דאס געזיכט פון א געליעבטען מענשען שטעהט שטענדיג פאר די אויגען, ווי א לעבעדיגע, און ס׳איז אונמעגליך איהם פערגעסען. ער קומט אפילו צו חלום. אט איך וויל זיך דערמאהנען, וואס פאר א פארב ס׳זענען זיינע האאר. איך געדענק נישט. איהר זאגט, ער איז געשטארבען פאר אנדערע — נישט ריכטיג. ער איז געשטארבען פאר מיר.

ענמאן: ווי אזוי?

חנה: איהר ווייסט נישט, און איך ווייס עפעס אנדערש. ער איז ארוים געגאנגען מיך זוכען, און מ׳האט איהם פערוואונדעט. ווען נישט איך — וואלט ער לעבען, מיר וואלטען איהם נישט אבגעלאזט. נאר איך, איך אליין בין שולדיג אין זיין טוידט. דאס ווייס קיינער נישט, אויסער... קיינער וועט זיך דערפון נישט דערוויסען. און פונדעסטוועגען איז מיר

נישט קיין רחמנות אויף איהם, ווען מ׳זאָל מיך בעגראָבען צוזאַמען מיט איהם!...

ענמאַן: חנה! וואָס רעדט איהר?

חנה: אַ גוטע כלה האָט איהר... אַ גוטע...

2.

(קומט אַריין שרה).

שרה: ער האָט זיך גאָרנישט פערענדערט, ריכטיג ווי ער שלאָפט. נישטאָ מעהר קיין זוהן. נישטאָ מעהר קיין זוהן. העדר ענמאַן, און איהר האָט מעהר נישט קיין פריינד און דו, חנה, קיין ברודער. וואָס זאָל מען טהון. מ׳דאַרף ליידען. מ׳דאַרף זיך שטאַרקען, איך בין נישט קיין בת־יחידה. גאָט האָט געגעבען, גאָט האָט צוגענומען.

ענמאַן: איך האָב אַלץ איינגעאָרדענט, וואָס מ׳דאַרף. די לויה וועט זיין צוזאַמען מיט די לוויות פון די איבעריגע הרוגים פון יודישען שפיטאָל.

שרה: יע, איהר זענט טאַקי אַ אמת׳ער גוטער פריינד. אַ דאַנק. אין אַ טרויעריגען אופ׳ן דיענט איהר אונז איצט. איהם וועט מען מקבר זיין צוזאַמען מיט אַנדערע, און מיר, אונגליקליכע מוטער, וועלען אַלע צוזאַמען געהן אונטען און צוזאַמען וויינען. אַזוי איז שוין ביי אונז פון אייביג: אַ אַלגעמיינע צרה איז אַ צרה פון יעדער בעזונדער, און יעדע פון אונז, ליידענדיג, וויינט פאַר אַלע. נאָר קענען דעם קען מען קיין זאַך נישט טהון. מיר וועלען אַלץ אַריבערטראָגען, אַלץ ליידען.

3.

(עס קומען אַריין אהרן און דער 1-טער יוד).

1-טער יוד: איהר ווילט נישט זאָגען תהלים?

אהרן: ר׳ שמחה, ער מאַכט חוזק פון אונז אַלעמען.

1-טער יוד: ווער מאַכט חוזק?

אהרן: גלויבט מיר, אַז ס׳איז אַזוי. איך האָב געמיינט, אַז מיין „קדיש” וועט מתפלל זיין אויף מיין קבר, און נישט פערקעהרט. פערקעהרט בין איך נישט מסכים.

1-טער יוד: אייך וועט זיין גרינגער, אַז איהר וועט אַביסעל דאָס האַרץ אויסגיסען.

אהרן: און ווער האָט דאָס אייך געזאָגט, אַז איך וויל, מיר זאָל זיין גרינגער? איך דאַרף דאָס גאָרנישט האָבען. פערקעהרט, מיין אונגליק

איז אַזוי גרויס, אַז איך וויל האָבען די שטאַרקייט פון אַריבערטראָגען איהם איינגאַנצען. איך וויל נישט קיין נחמה. איך זאָג דאָך אייך: מ׳מאַכט חוזק איבער אונז אַלעמען.

1-טער יוד: מיר וועלען דען מתפלל נאָר פאַר זיך? אייער זון וועט דאָרט זיין לייכטער.

אהרן: איבער איהם זאָגט מען דאָך תהלים נאָך פון ביינאַכט.

1-טער יוד. אַז דער פאָטער זאָגט — איז בעסער.

אהרן: איהר מיינט טאַקי, אַז דאָרט וועט דאָס באמת מאַכען עפּעס אַ ווירקונג? דאָרט אינטערעסירט מען זיך אפילו נישט מיט די לעבעדיגע — נאָך ווענינער וועט מען זיך צערעמאָניען מיט די טוידטע.

1-טער יוד: די צרות האָבען אייך געמאַכט פאַר אַן אפּיקורס, ר׳ אהרן.

אהרן: אַ! הייסט דאָך, אַז די צרות ברענגען דאָך עפּעס נוצען, און מ׳דאַרף זיי נישט אַזוי שטאַרק אויסווייכען.

1-טער יוד (שרה׳ן). איך וועל בעטען אַריינגעהן צו אייך דעם אַלטען קלוגען רב ר׳ אליהו.

שרה: ער איז דען היער?

1-טער יוד: ער איז ספּעציעל געקומען צו די לויות פון ווילנאַ. ר׳ אליהו געהט אַרום צו אַלעמען און איז זיי מנחם. איך וועל איהם בעטען.

שרה: טהוט טאַקי דאָס, ס׳איז אַ מצוה. ווען וועלען זיין אַלע לויות?

1-טער יוד: צוועי אַזייגער. אַלע פּאַפּיערען זענען שוין ביי אייך אין אָרדנונג?

ענמאַן: אין דערפריה בין איך געוועזען אין פּאָליציי. אַ ערלויבניש אויף די לויות וועט מען אַרויסגעבען אין אַ שעה אַרום. מיר וועלען נאָך אויספּעיען.

1-טער יוד (אַרויסגעהענדיג). יע, זיי האָבען זעהר פיעל אַרבייט, זעהר פיהל.

שרה: (געהט צו צו אהרנ׳ען מיט אַ טלית אין האַנד). טהו-אָן דעם טלית און דאַווען.

אהרן: איך וועל שוין קיינמאָהל נישט אָנטהון אויף זיך דעם דאָזיגען טלית. איך קען דאָס מעהר נישט טהון. אויב אין דער ווילטיגס-טער מינוט האָט זיך גאָט אָבגעקעהרט פון מיר...

שרה: דו זינדיגסט זעהר. גאָט איז געווען מיט דיר דאָס גאַנצע לעבען. ער האָט דיר געגעבען גליק. ער האָט דיר געגעבען צופרידענ־הייט און אַ רוהיגען עלטער. ער האָט דיר איבערגעלאָזט אַ טאָכטער, וואָס מיט איהר מעג זיך ריהמען אפילו ראָטהשילד׳ס פאַמיליע אַליין.

אהרן: דו ווייסט, וואָס מ׳זאָגט: גוטע פריינד דערקענט מען אין אַן׳ אומגליק... גאָט דאַרף זיין אונזער גוטער פריינד. אויב ער איז געווען מיט מיר שטענדיג נאָר ווען מיר איז געווען גוט, טהוען דאָך דאָס די סאַמע געוועהנליכע מענשען: נאָר ווען ס׳איז אַנידערגעפאַלען מיין זוהן, ווען ער איז געלעגען קראַנק, ווען ס׳איז געקומען די סאַמע וויכטיגסטע מינוט אין מיין לעבען—האָט ער זיך אָבגעקעהרט פון מיר. דאָס איז אַ גוטער פריינד? אָט אפילו פרעמדע מענשען קומען פון דער ווייט, געוואָהר צו ווערען וואָס מיר מאַכען...

ענמאַן: איך בין אייך נישט קיין פרעמדער.

אהרן: נו... נו... פונדעסטוועגען וועט אַדורכגעהן נאָך פיעל צייט, איידער איהר וועט מיר קענען פערבייטען מיין זוהן...

חנה: ווער ווייס, וואָס ס׳קען זיך נאָך טרעפען.

4.

(ס׳קומט אריין סילקין).

סילקין: וואָס מאַכט איהר? נו, ווי געהען די געשעפטען?... (זעהענדיג די אַלגעמיינע אונטערדריקטע שטימונג, ווערט ער שטיל, (פּויזע). ווען?

שרה: נעכטען ביינאַכט דריי אַ זייגער. דריי אַ זייגער אָהן צעהן מינוט.

סילקין: (וויל זיך איבערצלמ׳ן, חאַפּט זיך צוריק). ענטשולדיגט (ווישט דעם שטערן) יע. אַ היסטאָריע.

שרה: ער איז זיך שטיל איינגעשלאָפען, הערר סילקין. און מיר האָסען לכתחלה אפילו נישט בעמערקט. מיר האָבען געמיינט, אַז ער שלאָפט. פלוצלונג בויג איך זיך איין און זעה: נישטאָ קיין אָטהעם.

סילקין: יע, איך בין זיך מודה, איך האָב דאָס נישט ערוואַרטעט. אַ וואוילער יונג געווען, אַ גוטער יונג.

אהרן: אָט איז אַ גאַסט געקומען צופאָהרען — זיינער אַ גוטער פריינד פון פעטערבורג, ער האָט איהם אפילו נישט געזעהן לעבעדיגערהייד.

שרה: (ענמאַנ׳ען). דער הערר איז געווען אַזוי גוט און זיך צוגענומען פאַר אונז. אָהן איהם וואָלטען מיר...

סילקין: וואָס איז פאַר אַ המציאות? ליגט אַ קראַנקער אין שטוב, און דאָ איז אַזאַ טומל, געררודער... איך האָב זיי דורכגעטריבען. אַ פערוואונדעטער דאַרף האָבען רוהע. וואָס זענען דאָס פאַר המציאות? איהר רויכערט?

ענגמאַן: ניין, אַ דאַנק.

סילקין: די פּאַפּיראָסען זענען אייגענע, היימישע. אַ אומעט. זיצסט אַ גאַנצען אָבענד, און... (ווערט ענטשוויגען, דערמאָהנענדיג זיך). די לויה היינט?

שרה: יע, צוזאַמען מיט די איבעריגע?

סילקין: די וואונדען זענען באמת נישט קיין שטערבליכע. איך רעכען, אז פיעל האָט געשאַדט דאָס, וואָס ער האָט שטענדיג געגערווירט, אַלץ געריסען זיך אין פעטערבורג. וואָס, ס'האָט זיך אפשר עפּעס געטראָפען, אַנ' ענטצינדונג? (ענגמאַנ'ען) און וואָס, אין פעטערבורג איז פרעהליך?

שרה: דאָקטאָר איינשטיין זאָגט אויך, אז ס'איז נישט קיין שטערבליכער וואונד. נאָר מיר, יודען, האָבען דאָך אַ בעזונדער גליק.

סילקין: איינשטיין איז אַ גוטער דאָקטאָר. פערשטעהט. אַ גוטער. וואָס-ער אונגליקליך פאָלק איהר זענט, פראָסט אַ וואונדער (ענגמאַנ'ען). אַ שרעקליכער אומעט פאַלט אָן בײַ אונז אין שטאָדט, ס'אַ מיאוסע שטאָדט. ענטשולדיגט...

5.

(קומט אַריין דער רב רבי אליהו, דער 1-טער יוד און דער 2-טער יוד. אַלע שטעהען אויף. סילקין, בעקלערענדיג זיך, שטעהט אויך אויף).

שרה: אַ דאַנק אייך, רבי, וואָס איהר זענט געקומען צו אונז, אין הויז פון טרויער.

ר' אליהו: איך קום איצט פון אַ הויז, וואו דער טרויער איז טיעפער פאַר אייערן. ביי'ן זייגער-מאַכער גאָלדבלאַט איז היינט ביינאַכט די עלטערע טאָכטער בעגאַנגען אַ זעלבסט-מאָרד און איז געשטאָרבען.

חנה: דאָרט גאָלדבלאַט האָט זיך אויפגעהאַנגען?

1-טער יוד: פון איהר האָט זיך ענטזאָגט דער חתן.

2-טער יוד: איהם קען מען אויך נישט בעשולדיגען... ס'פערשטעהט זיך... ווי האָט מען געקאָנט מיט איהר חתונה האָבען?

אהרן: ר' אליהו, צו דען קען מען דעם טרויער אי'סמעסטען

מיט אַ מאָס און אַ צאָהל? ווען איך וואָלט האָבען דריי זיהן און איך וואָלט זיי אַלעמען דריי פערלירען איינעם נאָכ'ן אַנדערען — וואָלט מיין אומגליק נישט ווערען שטאַרקער, גרעסער.

1=טער יוד: ער וויל נישט מתפלל זיין, רבי אליהו.

2=טער יוד: אַלץ וועט אַריבערגעהן, אַלץ וועט זיך בערוהיגען... מ'דאַרף נאָר אונטערוואַרטען.

אהרן: איך וויל נאָר וויסען: פאַר וואָס?

ר' אליהו (שטאַרק). איהר זענט אַ חוצפה'דיגער מענש און נישט קיין קלוגער יוד.

אהרן (אויך שטאַרק). נישט איך האָב דאָס געפרעגט. נישט איך, אַ נאָר אָט זי, מיין אַלטע. זי האָט דאָס גאַנצע לעבען געליטען און קיינמאָהל קיין פרייד נישט געוואוסט. איינמאָהל אָבער, נאָר איין מאָהל האָט זי אויפגעהויבען איהר שטימע און געפרעגט: „פאַר וואָס?" איך האָב מתפלל געווען, איך האָב די גאַנצע צייט מתפלל געווען. נאָר דאָ האָב איך אויפגעהערט מתפלל צו זיין און אָנגעהויבען צו וואַרטען: זי וועט בעקומען אַן ענטפער צו ניין? און אָט איז דער ענטפער: ער ליגט דאָרט אויפ'ן פאָל. האָט פערגעניגען, מ'האָט איהר געענטפערט.

שרה: מסתמא האָב איך נישט בעדאַרפט פרעגען.

ר' אליהו (ווייכער). איהר זענט אַ אַלט קינד, רב אהרן.

2=טער יוד: אַלץ וועט זיך איינאָרדענען. מאַלע וואָס ס'טרעפט זיך.

אהרן: ביז וואַנען מ'וועט מיר נישט ענטפערען, וועל איך נישט מתפלל זיין.

ר' אליהו: איהר זענט אַ אַלט איינגעשפאַרט קינד. איהר פרעגט צופיעל איינגעשפאַרט — זייט נאָר פאָרזיכטיג. עס קען זיין, איהר וועט טאַקע בעקומען אַן' ענטפער.

2=טער יוד (דעם ערשטען). איהר הערט, וואָס ער זאָגט?

1=טער יוד: ער זאָגט נביאות.

אהרן: אמן. אַזוי זאָל זיין.

ר' אליהו: איך האָב מעהר פאַר אייך געלעבט אויף דער וועלט, מעהר געזעהן און מעהר נסיונות בייגעשטאַנען. ס'זענען פאַרהאַן גאַנצע פעלקער, וואָס תיכף פון וויגעל וואַרטען שוין אויף זיי צרות און יסורים. אַ זוהן פון אַזאַ פאָלק, געבוירענדיג ווערען אויף דער וועלט, דאַרף שוין זיין גרייט צו דעם, אַז איהם ערוואַרטעט אומגליק. אויב ער האָט אַ הויז, קען איהם רער פייער פערברענען. אויב ער האָט רייכקייט,

חפצים, קען ער יעדע מינוט אנ'ארימאן ווערען. איב ער האט קינדער — וועט ער זיי פערלירען. אזוי קומט שוין פאר מיט אונז פיעל הונדערטער יאהרען. און אויב מיט עמיצען פון אונז קומט דאס נישט פאר, איז דאס נאר א גליקליכער צופאל.

אהרן: פאר וואס=זשע איז דאס אזוי?

ר' אליהו: די יודען זענען דאס סאמע עלטסטע פאלק. דאס איז די גראה האאר פון דער מענשהייט. די צייט מאכט טייער נישט נאר אויך מענשען, אויך גאנצע פעלקער, שטאמען. מיר זענען די אלטע מחנה ביי'ן טראהן.

אהרן: א! ביי זיין טראהן!

ר' אליהו: און דארט, וואו ס'ווערען אריינגעטיילט די אומגליקען, זענען מיר שטענדיג די ערשטע. זיין אומגליקליך — דאס איז א הויכע עהרען=פפליכט, און דאס יונגוואַרג — די יונגע פעלקער, האבען דאס נאך נישט פערדינט. אויב אין פאמיליע וועט פארקומען עפעס זעהר וויכטיגעס, וועט איהר דאך שיקען איינארדנען די זאך דעם קליגסטען, פלייסיגסטען, און נזט דעם נארישסטען און פוילען.

2=יוד. הערט, וואס ער רעדט.

ר' אליהו: דאס יודיש פאלק איז א אויסדערוועהלט פאלק. וואס בעדייט דאס? דאס הייסט, ווען ס'חמארעט זיך דער הימעל, דארפען מיר די ערשטע צונעהמען דעם בליץ, ארויפנעהמען דעם צארן אויף זיך און אופ'ן חלק פון אנדערע זאל אויסקומען זעהר וועניג. צי דאס איז נישט קיין גרויסער כבוד?

1=טער יוד: ס'איז זעהר א ביטערער כבוד.

ר' אליהו: יע, נאר דערפאר זענען מיר נאהנטער צום טראהן ווי אנדערע.

אהרן: ר' אליהו, איהר פערגעסט, אז שטארקער פון גאט שלאגען אונז מענשען. אי, ווי זיי שלאגען אונז! אהן רחמנות, אהן בארמהערציגקייט. מיר ליידען פון ביידע זייטען — פון דער הויך און פון אונטען. און פון אונטען פיעל שטארקער, ווייל דאס זענען דאך פונ=דעסטוועגען אייגענע — אלץ אונזערע ברידער. שרעקליך צו לעבען, ר' אליהו.

ר' אליהו: יעדעס מאהל...

2=טער יוד: ער האט געזאגט ריכטיג. ער איז גערעכט.

1=טער יוד: שטילער, לאזט רעדען.

ר' אליהו: יעדעס מאהל, ווען מענשען הויבען זיך אן צו קריגען

מיט גאָט, שרייען צו איהם אָדער פֿאָדערן פֿון איהם, שטעלט זיך אויף זייער וועג דאָס יודענטום, דער אַלטער שטאַם—די אַלטע מחנה אַרום דעם אייביגען טראָהן. ווען מ׳בעפֿאַלט עמיצענס הויז, ליידען קודם־כל די אַלטע דינער. זיי נעהמען צו די ערשטע קלעפּ, אַלס טרייע דינער. אַזוי איז געוועזען פֿון אייביג, און אַזוי וועט פֿערבלייבען אויף אייביג. א לאַנגער וועג שטעהט פֿאַר דער מענשהייט, און נאָך פֿיעל יודיש בלוט וועט פֿערגאָסען ווערען.

אהרן: דאָס איז אַ אונגערעכטיגקייט.

ר׳ אליהו: אָבער דאָס איז אַ כבוד! ווייסט, ר׳ אַהרן, אַז דאָרט וואו ס׳פֿערגיעסט זיך דאָס בלוט פֿון אַלטען פֿאָלק,—דאָרט ווערט געבוירען די אַלגעמיין־מענשליכע פֿרייהייט, דאָרט ווערט פֿערזייעט נייעס פֿאַר אַלעמען. אַ! מענשליך בלוט, אַזוי ווי קאָסטבאַרע וויין, איז צוגאָסען איבער׳ן קערפּער פֿון מענשען, אַזוי ווי אין כלים. דאָס בלוט, אַזוי ווי וויין, ווי עלטער דאָס איז—ווערט דאָס אַלץ טייערער, אַלץ קאָסטבאַרער. ווען איהר טראָגט אַרויס פֿון קעלער אַ מיט מאָך פֿערוואַקסענע פֿלאַש אַלטען, הונדערט־יעהריגען וויין און אומגערן צוברעכט איהר די פֿלאַש, פֿערפֿולט זיך די לופֿט מיט אַ זעלטענעם בשמים ריח. נו, און ווען איהר צוברעכט אַ כלי, אין וועלכער ס׳איז געוועזען אַ נאָך מעהר טייערע פֿליסיגע זאַך...

שרה: צובראַכען די כלי! צובראַכען!

ר׳ אליהו: טייערס, גאָלדענס בלוט,—צי קען דאָס אַ דורכגעהן אַזוי, אָהן קיינע פֿאָלגען? דער גייסט, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסען פֿון דער פֿינסטערער געפֿענגעניש, טראָגט זיך אין דער לופֿטען און וועט זיך ערגעץ־וואו אַראָבלאָזען, ווי אַ פֿויגעל אויף אַ אונבעוואוסטען ערד־טייל. וואו—אַלץ איינס. פֿון די יודישע בת־עלמנ׳ס ווערט געבוירען דער פֿרייהייטס־גייסט. אין דעם איז אונזער אונגליק, נאָר אויך אונזער טיעפֿעס, טרויעריגעס גליק. איך געה אַוועק, רב אהרן. מען ערוואַרט מיך אין אַנדערע פֿאַמיליעס. דאַווענט. זייט געזונד! (געהט אַרויס; דער 1־טער און 2־טער יוד מיט אַכטונג נאָך איהם).

ענמאַן (חנה׳ן). וואָס איז מיט אייך.

חנה: דאָרא גאָלדבלאַט האָט זיך אויפֿגעהאָנגען.

שרה: איך הער דאָס ערשטע מאָהל דעם רב ר׳ אליהו.

סילקין: גאָלדבלאַט... דאָס איז דיזעלבע... וועלכע... אַ געשי[illegible] וויל איך אייך דערצעהלען.

ענמאַן: איך פערשטעה איצט. איך פערשטעה אַלץ (געהט אָב אין גרויסער אויפרעגונג).

שרה: וואָס־זשע האָט זי געזאָלט טהון?

חנה: דער חתן האָט זיך הערוואוסט, און ער האָט נישט גע־דאַרפט וויסען. דאָס איז אַלץ. קיינער דאַרף נישט וויסען. דאָס איז די זאַך.

אהרן: גוט. אָבער וואו־זשע איז מיין זוהן? ער איז אַ קלוגיער זקן, דער רב ר׳ אליהו, זאָל ער מיר אָבער אומקעהרען מיין זוהן. זאָל ער אומקעהרען דעם זוהן, וועל איך גלויבען דעם רב. וואָס? צוברעכען די כלי מיט׳ן טייערען ויין — האָט דאָס עפּעס אַ זינען? נו יע, אויסגע־גאָסענע ויין פיעלט־אָן די וואָהנונג מיט אַ גוטען ריח. אָבער איך פרעג: צו וואָס דאַרף מען איהם אויסגיסען? ר׳ אליהו געפינט תירוצים צו דעם, וואָס איז שוין פאָרגעקומען, אָבער צו וואָס איז דאָס לכתחלה פאָרגעקומען? צו וואָס? זאָל ער ענטפערן אויף דעם. ער איז מיך מנחם: דאָס וועט אַלץ זיין דאָרט, ווען־ס׳איז, אין ווייטען צוקונפט. נאָר שוין אַזוי פיעל דורות און אויף אונזערע קעפּ שיטען זיך אומגליקען. און מ׳זאָגט אונז אַלץ: ווייטער וועט זיין בעסער, ווייטער וועט זיין בעסער. ווען־זשע? ווען? איך גלויב נישט אין דעם. ווע׳מען איז דאָס נוצליך, אַז מיין איינציגער זוהן זאָל ליגען דאָרט, אויפ׳ן שטרוי? אַז ער זאָל שטאַרבען כמעט אין מיינע אויגען?... ניין, איך וועל נישט דאַוונען.

6.

(קומט אַריין אַ מענש - חנה, דערזעהענדיג איהם, שטעלט זיך אָב, ווערט בלאַס, קוקט איהם, נישט אראָבנעמענדיג די אויגען, אינ׳ם געזיכט).

דער מענש: דאָ וואָהנט שיפער? מ׳פרעגט וועגען דער קבורה.

ענמאַן: דאָ. וואָס איז דען?

מענש (דערזעהענדיג סילקינ׳ען, נעהמט אַראָב דאָס היטעל). מ׳בעט איהם באַלד קומען אַליין.

אהרן: איך קען ערגעץ נישט געהן (געהט אַוועק).

שרה: וואָס איז?

ענמאַן: עפּעס אַ פאָרמאַליטעט מיט די פּאַפּיערען.

מענש: איך וויים נישט. אַ נאָר באַלד קומען. איהר זענט זיין פרוי?

שרה: איך געה (טהוט אָן אַ טוך).

מענש (חנה׳ן). וואָס איז אַזוינס? וואָס קוקט איהר?

חנה: דערקענסט נישט?

מענש: וואו, פון וואַנען? קיינמאָל נישט געזעהן (קעהרט זיך אום).

חנה: אויף שאָסיי=גאַס... דו... דו...

מענש: (פלוצלונג, גראָב). וואָס, אויף שאָסיי=גאַס? איך ווייס פון קיין זאַך נישט. איהר טשעפּעט זיך (שרה'ן). נו, וואָס, איהר געהט? איך וועל אייך בעגלייטען... מ'וואַרט (געהט אוועק מיט שרה'ן).

חנה: ער...

ענמאַן: ביי אייך איז עפּעס פאָרגעקומען מיט איהם. ער האָט אייך בעליידיגט? וואוהין געהט איהר אוועק?

סילקין: איהר וועט פאַלען. זי פאַלט.

חנה: ער... געהט נישט נאָך מיר, איך בעט אייך—געהט נישט נאָך מיר (געהט אַרוים).

סילקין: אַ אומגליקליך פאָלק זענט איהר, עהרען=וואָרט. וואו זעהט מען דאָס? פּשוט אָהן אַ סוף.

ענמאַן: צו דען האָט איהר אַצונד נאָר בעמערקט אונזערע טרעהרען? מיר וואָהנען זייט=ביי=זייט מיט אייך אַזוי פיעל הונדערטער יאָהרען, און ריכטיג ווי אַ וואַנד פון שטיינער וואָלט זיין צווישען אונז...

סילקין: איהר פערדעקט אַלץ, בעהאַלט זיך, גאָט ווייס אייך.

ענמאַן: צו וואָס זאָל מען שרייען וועגען די צרות. אַלץ איינס וועט קיינער נישט דערהערען. און אויב מ'וועט דערהערען, וועט מען פערביינגעהן.

סילקין: אַ אומגליקליך פאָלק.

7.

(חנה, קומט אַריין אין טהיר).

חנה: און וואָס האָט ער געזאָגט?

ענמאַן: ווער?

חנה: ער... דערזועלבער, וואָס איז נאָר וואָס געווען.

ענמאַן: מ'דאַרף לעגאַל'ס דאָקומענטען.

חנה: וויטער גאָר נישט?

סילקין: ניין.

ענמאַן: פאַר וואָס אינטערעסירט ער אייך אַזוי שטאַרק?

חנה: וואו איז דער פאָטער... אַח, יע, אַ בריעף...

ענמאַן: אַ בריעף?

חנה: איצט קען איך שוין וועגען דעם רעדען... כ'האָב פער=

געסען. לעאן האט מיר פאר'ן טוירט איבערגעבען א בריעף...

ענמאן: וואו איז ער?

חנה: כ'האב איהם בעהאלטען. ער וועט נאך קומען?

ענמאן: כ'וויים נישט... ניין...

חנה: (פלוצלונג). דו קענסט מיך אוועקפיהרען פון דאנען תיכף, די זעלבע מינוט? אז אלץ, וואס איז געווען, זאל זיך אבשטעלען פון אונטען. לאמיר אוועקפאהרען, אוועקפאהרען פון דאנען.

ענמאן: וואוהין־זשע זאלען מיר אוועקפאהרען?

8·

1-טער יוד קומט אריין).

1-טער יוד: נו וואס? מ'דארף באלד ארויסטראגען (חנה געהט ארוים).

ענמאן: מיר האבען נאך נישט קיין ערלויבניש פון דער פאליציי צו מאכען די לויה.

1-טער יוד: איך זאג דאך אייך. זיי האבען היינט זעהר פיעל ארבייט.

ענמאן: די פראצעסיע וועט זיך באלד אנהויבען?

1-טער יוד: באלד. איך וועל זאגען דער חברה קרישא. די דאקומענטען וועט מען דערנאך אבנעהמען (געהט ארוים).

סילקין: נו, איך געה. וואס־זשע וועט זיין? איז אין פעטערבורג, זאגט איהר, פרעהליך? איהר וואלט חאטש אריינגעהן צו מיר אביסעל פלוידערן. איך וועל אייך שפילען אויף דער פיאנינא. אליין אויסגעלערנט זיך, שפיל אהן נאטען. שפעט. איהר וועט אריינגעהן?

ענמאן: גוט.

סילקין: קומט אריין. איך וואהן נישט וויים, אנטקעגען. דא אין שטאדט אינטערעסירט זיך קיינער נישט מיט מוזיק. לעב אין אזא שטאדט (געהט ארוים שטיל, אויף די שפיץ פינגער).

9·

(קומט אריין חנה מיט'ן בריעף).

ענמאן: וואס שרייבט ער?

חנה: כ'פערשטעה נישט (דערלאנגט דעם בריעף).

ענמאַן (לייענט) משונה'דיג.

חנה: ער האָט געבעטען דורכלייענען נאָר נאָך זיין טוידט.

ענמאַן: כ'פערשטעה נישט. וואַהנזיניג...

חנה: יע... איך ווייס נישט (פּויזע)... איך וויל אייך עפּעס דער־צעהלען.

ענמאַן: וועגען מענש, וואָס איז דאָ אָקאָרשט געווען.

חנה (שנעל). פון וואַנען נעהמט איהר דאָס? יע, וועגען איהם, איך קען נישט. איך מוז אייך דערצעהלען. איך מוז...

ענמאַן: דערנאָך. אַנ' אַנדערש מאָהל.

חנה: דערנאָך וועט זיין צו שפּעט.

ענמאַן: טהוט אַ קוק אויף זיך. איהר זענט קראַנק.

חנה: ניין, איך וועל דערצעהלען.

ענמאַן: איך וויל קיין זאַך נישט וויסען. קיין זאַך.

חנה: איהר פערשטעהט שוין אַליין?

ענמאַן: איך פערשטעה קיין זאַך נישט, נאָר – אַנ' אַנדערש מאָהל.

חנה: איך קען נישט מעהר. פערשטעהט, איך קען מעהר נישט שווייַגען. מיך שטיקט. פאַר וואָס ווילט איהר נישט אויסהערען? מיר וועט ווערען לייכטער.

ענמאַן: און מיר?

חנה: אויך.

ענמאַן: אויך? דערצעהלט.

חנה: יעקב, איהר ווייסט, ווער איז דער מאַן!

ענמאַן: (צודעקענדיג זיין געזיכט, אָבקעהרענדיג זיך). וועלכער?

חנה: וואָס איז דאָ געווען.

ענמאַן: ווער?

חנה: יעקב, יעקב, יעקב, – דאָס איז מיין מאַן... דאָס איז מיין – „געליעבטער"... איך ווייס נישט, ווי צוזאָגען. אַ מאַן, נאָר מיר האָבען נישט חתונה געהאַט. איהר פערשטעהט? איהר פערשטעהט? פערשטעהט איהר מיך?

ענמאַן: אַ מאָרנע זאַך. די גאַנצע צייט איז דאָס ביי מיר אין קאָפּ. אַ מאָרנע זאַך.

חנה: אַט האָב איך דערצעהלט.

ענמאַן נאָך נעכטען: איז דער געדאַנק אַ דורכגעפלויגען ביי מיר אין קאָפּ. דאָראַ גאָלדבלאַט.

חנה: יע (פּויזע). דערצעהלט. איצט ווייסט איהר אַלץ. ענטשולדיגט. כ׳האָב געוואָלט דאָס פערבאָרגען. ווער ווייס? קיינער נישט. כ׳בין ווי אַלע פרייליגס. קיינער נישט, איך בין ווי אַלע. און פּלוצלונג געהט ער אַריין, ער געהט אַריין. איצט ווייסט איהר אַלץ. נו, וואָס שווייגט איהר? נו, שלאָגט מיך.

ענמאַן: איך קען אייך נישט הערען.

חנה: געהט אַוועק פון מיר. ענטלויפט. כ׳האָב אייך געוואָלט אָבנאַרען. כ׳בין אַ נידריגע, געמיינע. געהט אַוועק.

ענמאַן: צו וואָס, צו וואָס רעדט איהר דאָס? נאָך מעהר וועל איך ווערען צוגעבונדען צו אייך. נאָך טייערער זענט איהר מיר געוואָרען.

חנה: כ׳האָב געוואָלט לייקענען. אָבער אפילו קיין איין מינוט האָב איך נישט געקענט פאַרגעסען. דאָס זיצט אין מיר, שטענדיג אין מיר. איצט, קען זיין, וועט ווערען גרינגער... אינגאַנצען גרינג.

ענמאַן: איך וועל אייך נישט אָבלאָזען, שוועסטער מיינע, מיין אונגליקליכע חנה, נישט ריכטיג וואָס איהר האָט דערצעהלט. ס׳האָט זיך אייך געחלומ׳ט. ס׳איז אַ שלעכטער חלום.

חנה: אָח, ווען דאָס זאָל זיין נאָר אַ חלום.

ענמאַן: וואָס האָט זיך דען געטראָפען? גאָר נישט. נאָך נייע טרעהרען זענען געפאַלען — אָט און נישט מעהר. ריינע טרעהרען, ווי פּערל. טרעהרען פון אַגעפּייניגטער יודישער טאָכטער. קיין זאַך איז נישט פאָרגעקומען. נאָך טייערער זענט איהר אונז אַלעמען געוואָרען. קוקט, ווי איבער׳ן קערפּער פון דאָראַ גאָלדבלאַט וויינען אפילו פרעמדע, ווי מיר וואָלטען פערלירען די טייערסטע, די געליבסטע טאָכטער אונזערע.

חנה: נאָך איינע איז איבערגעבליבען.

ענמאַן: נישט איינע אוי; נישט נאָר איינע. זיי אַלע זענען געהנטער פון אַנדערע צום האַרצען פון פאָלק, חנה! איך וועל קושען אייער קלייד...

חנה: פאַר וואָס נעהנטער?

ענמאַן: ווייל מ׳וועט דערפיהלען אין אייך די ליידען פון אונז אַלעמען, פונ׳ם גאַנצען פאָלק. נישט איהר ווייגט און פערבעהאַלט שטאָלץ אייערע טרעהרען — די אומגליקליכע ערד קרעכצט: זי איז געשענדעט, זי איז צוריסען.

חנה: געשענדעט שטעה איך דאָ.

ענמאַן: צי דען זענען יסורים נישט קיין עהרע? ברכות וועט מען

שיקען אייך, אויף אייער קאפּ. אונבעוואוסט וואו — נאָט ווייס אין וואָסערע ווינקעלעך — וועט מען זאָגען: אָט וואָס ס׳איז פאָרגעקומען מיט די שענסטע און בעסטע טעכטער פון אונזער פאָלק. און אויפ׳ן אַנדערן עק וועלט — גאָט ווייס וואו — וועלען פרומע זקנים מתפלל זיין פאַר אייך, חנה.

חנה: מתפלל זיין פאַר מיך? פאַר מיך?

ענמאַן: אויף אַ בלוטיגען שטיין האָט מען אייך אוועקגעלייגט, שעהן קינד אונזערס, אונזער איידעלער בלום... בלומעלע אונזערס.

חנה: וואָס בין איך? אַ שטויב. ווער בעמערקט מיך? אַזויפיעל אומגליקען, אַזויפיעל צרות. וואָס איז דערין, אויב דאָס איז פאָרגעקומען מיט מיר! איך לייד. איך לייד אַליין, איך בעהאַלט זיך. זאָל נאָר דער פאָטער נישט געוואָהר ווערען. ליבער פאָטער, אַזאַ וואוילער, אַזאַ אומגליקליכער. אָח, פאַר וואָס האָט דאָס איהם געטראָפען? זאָל ער נאָר נישט געוואָהר ווערען. אַזאַ שטילער, קיינעם קיינמאָהל נישט בעליידיגט. איהר קענט איהם נישט, יעקב,

ענמאַן: צו וואָס דאַרף ער וויסען? מ׳דאַרף נישט.

חנה: איך אַליין. איך אליין. איהר דאַרפט אויך פערגעסען.

ענמאַן: איך האָב פערגעסען.

חנה: נו, יע. געוויס. מ׳דאַרף נישט (ענמאַן שטרעקט איהר אוים די האַנד) געוויס (זי דערלאַנגט איהם די האַנד). איך וועל זיך ווי עס איז בערוהיגען גאָרנישט...

ענמאַן: איהר האָט נישט פערשטאַנען.

חנה: וואָס האָב איך נישט פערשטאַנען?

ענמאַן: (נישט אַרויסלאָזענדיג די האַנד). איך אייער האַנד...

חנה: מיין האַנד... צו וואָ... (פּלוצלונג פערשטעהענדיג, האַקט איבער ערשראָקען) ניין. ניין (שרייט). ניין!

ענמאַן: איהר האָט מיר געלטען געגעבען דאָס וואָרט.

חנה: יע, נעכטען.

ענמאַן: וואָס־זשע איז פאָרגעקומען? איך ווייס נישט, וואָס איז פאָרגעקומען?

חנה: ניין, איך קען נישט, יעקב. איהר זענט אַ גוטער — אַזאַ גוטער, אַז איך קען נישט.

ענמאַן: איך וועל נישט אָבטרעטען, איך וועל נישט אָבטרעטען פון אייך. איך וועל מיט געדולד וואַרטען, ביז וואַנען איהר וועט זאָגען.

איך וועל רעכענען: ס׳קען זיין מארגען, ס׳קען זיין אין א חודש ארום אדער אין א יאהר! נאר איך וועל נישט אוועקגעהן. וואוהין זאל איך געהן? איך בין דא, וואו ס׳איז מיין גליק, מיין גאנץ לעבען. וואוהין זאל איך געהן?

חנה: ס׳קען זיין איהר זאגט נאר אזוי, מיך נישט צו בעליידיגען.

ענמאן: מיט מיין גאנצער זעעלע בין איך מיט אייך. ס׳איז נישטא קיינער, וואס זאל זיין טייערער פאר אייך. שטרעקט נאר אויס אייער האנד הויבט נאר אויף די אויגען אויף מיך.

חנה: טהוט דאס נישט. איך בעט אייך.

ענמאן: פאר וואס? איך בין מיט אייך.

חנה: טהוט דאס נישט. דאס איז אונמעגליך.

ענמאן: פאר וואס?

חנה: אזא גוטער. איך ליעב אייך נישט... (דריקט זיינע הענד. לעגט־צו צו זיך איהר געזיכט). איך ליעב אייך נישט... אזא פיינער. מיר ווילט זיך קושען אייערע הענד (קושט).

ענמאן: וואס טהוט איהר?

חנה: פונדעסטוועגען ליעב איך אייך נישט. נעכטען האב איך בכיון געזאגט. איך ליעב אייך נישט. ניין: בכיון, אום איהר זאלט חתונה האבען, אזוי האב איך אויסגעקלערט...

ענמאן: איך וועל ווארטען.

חנה: וויפיעל־זשע ווארטען? וואס ווארטען? ביז איך וועל פער־געסען די נאכט אויף שאסיי־גאס. וויפיעל־זשע ווארטען?

ענמאן: איך וועל אלץ ווארטען.

חנה: איך וועל קיינמאהל נישט קלערען, אז איהר האט זיך גע־פיהרט נישט איידעל און ארענטליך. ענטזאגט זיך. נעהמט צוריק דאס ווארט. דאס איז דאך שטארקער פון אלץ.

10.

(אהרן קומט אריין, שטעלט זיך אב גלייכגילטיג, דערנאך הויבט ער אן איינצוהערען זיך).

חנה: פאר אונזערע וועלען מיר זיך וויזען, ווי איך וואלט אייך ענטזאגט. עס קען זיין, איהר האט מורא, איך זאל נישט טהון, וואס דארא גאלבלאט האט געטהון? ניין, דאס וועט נישט זיין. ס׳וועט נישט זיין, בערוהיגט זיך.

אהרן: דארא גאלדבלאט?

חנה: געהערט, דו האסט געהערט?

אהרן: ס'האט זיך עפעס געטראפען מיט דיר, דערצעהל. זאל ער דארט דערהערען אויך דאס!

חנה: זאל ער דערהערען, פאטער, רעד אב יעקב'ן, ער וויל מיט מיר חתונה־האבען. רעד איהם אב דאס נישט צוטהון.

אהרן: פאר וואס טאר מען מיט דיר נישט חתונה האבען?

חנה: ווייל איך בין, ווי דארא גאלדבלאט... און מיט אזעלכע האט מען נישט חתונה. איך האב פאר אייך אלע געלייגט, פערבעהאלטען. איך בין דאן געוועזען נישט ביי מיין פריינד. אויף שאסיי־גאס איז מען בעפאלען ביינאכט. איך האב זיך געוואלט אויפהענגען. מיט מיר טאר מען נישט חתונה האבען (קוים איינהאלטענדיג זיך), דער'הרג'ע מיך!

(אונטער דער סצענע — די לויה־פראצעסיע. ס'הערט זיך א קלאנג פון מטבעות אין א בלעכערנער פושקע).

אהרן: (פאלט צו צו איהר מיט א יאמער). טאכטער מיינע, מיין שענע טאכטער (קושט אויפ'ן פאל איהר קלייד). מיין ריינע מיידעלע. מיין בריליאנט.

חנה (חליפעט). וואס האבען זיי מיט מיר געטהון! פאר וואס? פאר וואס? (נעהמט ארום מיט די הענד דאס געזיכט פון פאטער, אזוי ווי א קינד).

אהרן: דו הערסט? ווידער די פראגע: פאר וואס? אדער דו ווערסט זיך ווידער מאכען פאר א טויבען? איך גלויב נישט דיין שוויגען. דאס צווייטע מאל פרעגט מען דיך, און ווידער נישט איך. און ווידער א פרוי, נו, ענטפער־זשע. דו מוזט ענטפערן. אלץ די זעלבע קורצע פראגע, זי איז ביי אלעמען אויפ'ן צונג. און מ'האט נאך געוואלט, אז איך זאל מתפלל זיין, איהם דאנקען. גענוג! איך בין שוין מיער צו האלטען מיין קאפ איינגעבויגען. וואס האסטו געטהון מיט מיינע קינדער? גיעב א'ענטפער!

11.

(ס' קומען אריין יודען. א טומעל).

1־טער יוד: ס'איז שוין צייט, ר' אהרן, שוין צייט.

2־טער יוד: די פראצעסיע האט זיך שוין אנגעהויבען.

(געהט אין צווייטען צימער).

12.

(שרה קומט אריין).

שרה: מ'טאר נישט, מ'טאר איהם נישט מקבר זיין.

דריטער אקט.

דער זעלבער צימער. עס ווערט אבענד.

1

שרה און דער 1-טער יוד.

שרה: (זיצט, דערשלאגען, אויף א נידריג בענקעל, ווישט די טרערען, וועלכע פליסען כמעט אומגערן). אלע האבען זיך מיט אמאל פון אונז אבגעקעהרט. א דאנק אייך, וואס איהר זענט אריינגעקומען.

1-טער יוד: פאר וואס-זשע זאל מען נישט אריינגעהן צו ארענט-ליכע יודען. צי דען זענט איהר דערפון ערגער געווארען?

שרה: פאר וואס-זשע האבען אלע, אלע אונז פערלאזען?

1-טער יוד: איהר זענט געווארען נאך מעהר אומגליקליך, אבער נישט ערגער זענט איהר געווארען (מיט א נידריגער שטים). נו, און ווי איז מיט'ן אלטען?

שרה: ער האט זיך פערשלאסען. ווי נאר ער איז געוואהר געווארען, איז ער אוועק צו זיך.

1-טער יוד. און ביז איצט איז ער נישט ארויסגעגאנגען?

שרה: ניין... איך האב זיך אבגעשטעלט אינגאנצען אליין...

1-טער יוד: און די טאכטער אייערע?

שרה: זי איז אוועק אויפ'ן בית-עולם צוזאמען מיט ענמאנ'ען און מיט'ן אפיצער. איך בין אליין אין גאנצען הויז.

1-טער יוד: אויף וועלכען בית-עולם? אויף אונזערען?

שרה: ניין, אויף זייערן.

1-טער יוד: און ס'איז געוועזען א גלח? אי-אי-אי. נישט גוט, עס קען זיין, איהר זיצט אזוי, ווי איהר וואלט בעוויינען א יוד.

שרה: כ'ווייס נישט. ס'קען זיין, איך טהו נישט גוט. נאר גאט וועט מיר מוחל זיין. איך בעוויין מיין זוהן, און אויב מ'האט איהם מקבר געווען נישט אויפ'ן יודישען בית-עולם צוזאמען מיט אנדערע, ליידט איך דען דערפון ווייניגער?

1-טער יוד מ'זאגט, ביי אונז אויפ'ן בית-הקברות איז געוועזען א עולם מעהר פון צוואנציג טויזענד. די גאנצע שטאדט איז דארט געוועזען

וואָס פֿאַר אַ קרעלצען זענען געשטאַנען אין דער לופֿט! אַלע האָבען גע־וויינט. יודען זקנים מיט ווייסע בערד האָבען געכליפּעט ווי קליינע קינדער... דער רב ר׳ אליהו איז געפֿאַלען אין חלשות. און ווען ער איז אַוועק פֿון בית־עולם, האָבען פֿיעלע געהערט, ווי ער האָט געזאָגט: „אין גיכען וועל איך זיך זעהן מיט זיי״.

שרה: און נאָך מיין זוהנ׳ס אָרון זענען נאָך געגאַנגען נאָר דריי מענשען.

1־טער יוד: און ווען דער כאָר האָט אָנגעהויבען זינגען, האָט זיך מיר געדוכט, אַז ביי מיר פּלאַצט דאָס האַרץ. איהר קענט דאָך אונזער גוטען כאָר. אויסערדעם האָט ר׳ אליהו געבראַכט מיט זיך ספּעציעל אַ חזן פֿון ווילנא. אָי זינגט ער!... פּסס... נישט מענשען, נאָר מלאכים האָבען געזונגען וויינענדיגע תפלות. און איבער דאָרא גאָלדבלאַט׳ס קבר איז געווען אַזאַ כליפּערייַ, אַז פֿיעל פֿרויען זענען געפֿאַלען אין חלשות.

שרה: ר׳ שמחה, איהר וועט קיינמאָל נישט קענען פֿערשטעהן, וויפֿיעל איך לייד.

1־טער יוד: אַ שרעקליכע היסטאָריע, אַ שרעקליכע.

שרה: ווען איך זאָל דאָס חאָטש וויסען פֿון פֿריהער. דאָס איז מיר אפילו אויפֿ׳ן זינען נישט אַרויפֿגעקומען. געהט אַריין אַ מענש און זאָגט: דאָ וואָהנט שיפּער? דוכט זיך, איהר זענט דענסמאָל געווען.

1־טער יוד: ניין, נו, נו.

שרה: „וואָס איז?״ „מ׳בעט באַלד קומען צוגעהן״.

1־טער יוד: קיין גוטס וועט שוין מסתמא נישט אַרויסקומען.

שרה: איך געה. איך קלער, ס׳איז אודאי עפּעס וועגען די דאָ־קומענטען. ער געהט אַליין אַריין און קוקט נישט אין די אויגען.

1־טער יוד: געוויס. נו, געוויס.

שרה: און זאָגט מיר: „דאָ איז אַרויסגעקומען אַ טעות. אייער זוהן טאָר מען נישט מקבר זיין אויפֿ׳ן יודישען בית־עולם. ער איז אַ פּראַוואָסלאַוונער, אַ געטויפֿטער״. איך האָב לכתחלה געמיינט, אַז זיי זענען זיך טועה. נאָר ער האָט מיר בעוויזען די פּאַפּיערען. שוין זיבען יאָהר, אַז לעאָן האָט דאָס געטהון.

1־טער יוד: אַי־אַי־אַי. און קיינער האָט גאָר נישט געוואוסט. אַי־אַי־אַי.

שרה: איך האָב די פּאַפּיערען פֿריהער גאָרנישט געזעהן. און וועער קוקט דען? ווער האָט דאָס געקענט וויסען? ס׳איז דאָך שוין זיבען

יאָהר, אַז ער איז אפילו נישט געקומען צופֿאָהרען צו אונז. יעצטער פֿער־שטעה איך, פֿאַר וואָס.

1־טער יוד: איך האָב געמיינט, אַז מ׳ט׳ן אַלטען וועט זיין ער־גער, ווען ער וועט געוואָהר ווערען.

שרה: ער האָט געשוויגען, האָטש איין וואָרט. ער האָט געוואָלט אַ געשריי טהון, האָט אָבער נישט געקענט. זיצט ביי זיך.

1־טער יוד: אפשר אַריינגעהן צו איהם?

שרה: די טהיר איז פֿאַרשפּאַרט. ווען זיי זענען געקומען מיט אַ פּראָסטען געלען אָרון פֿון פּאָליציי, האָב איך אָנגעקלאַפּט צו איהם, געזאָגט: „געה געזעגען זיך מיט׳ן זוהן״.

1־טער יוד: נו, און וואָס האָט ער געענטפֿערט?

שרה: ער האָט געענטפֿערט: „גיעב איהם איבער אַ געגרוס פֿון מיינעטוועגען.

1־טער יוד: און ער איז טאַקי נישט אַרויסגעגאַנגען?

שרה: ניין.

1־טער יוד: ער איז אַ פֿרומער יוד. איך וועל פּראָבירען דורכ־שמועסען זיך מיט איהם. נישט גוט, אויב ער איז דאָרט אַלץ אַליין. גאָט ווייס, וואָסערע געדאַנקען עס קענען איהם קומען אין קאָפּ אַריין. ער איז דאָ? (ווייזט אָן).

שרה: יע.

1־טער יוד: (קלאַפּט מיט מורא. פּויזע. קלאַפּט העכער). ר׳ אַהרן.

אהרנ׳ס שטימע: גיעב איהם איבער אַ געגרוס פֿון מיינעטוועגען. איך האָב שוין געזאָגט.

שרה: דאָס זעלבע.

1־טער יוד: איהר האָט אַ טעות. דאָס בין איך. נישט גוט ר׳ אַהרן. איהר האָט פֿערלאָזען אייער פֿרוי לחלוטין אַליין (פּויזע). צי דען קען מען זיך אַזוי פֿיהרען מיט אַן אַלטער פֿרוי?

אהרנ׳ס שטימע: און ער איז שוין נישטאָ?

שרה: ער פֿרעגט דאָס וועגען זוהן.

1־טער יוד: ניין, אַלץ געענדיגט. אייער ווייב זיצט דאָ אַליין און וויינט. וואָס? אַלס אַ גוטער מאַן און אַ בעל־משפּחה, דאַרפֿט איהר זיין נעבען איהר, מנחם זיין איהר.

שרה: גוט, גוט, זאָגט דאָס איהם.

1=טער יוד: איצט, ווען אויף אייך איז אָנגעשיקט געוואָרען אַזא אומגליק, דאַרפט איהר זיין נעבען איהר. איך רעד דען נישט ריכטיג? וואָס? איהר זענט אַ מאַנסביל און אַ אָרענטליכער פרומער יוד. זי זיצט דאָ און וואַרט אויף אייך. איהרט הערט מיך ר' אהרן? אויף אייך ליגט אַ חוב בנוגע צו אייער משפחה. מ'טאָר נישט אַזוי מיט אַ מאָהל אַראָבלאָזען דעם קאָפּ און קלערען, אַז אַלץ איז שוין...

אהרנ'ס שטימע: באַלד וועל איך אַרויסגעהן צו אייך.

1=טער יוד (נעהט אָב פון טהיר). באַלד וועט ער אַרויסגעהן, אָט זעהט איהר. און איהר שטאַרקט זיך אויך. איהר דאַרפט קלערען וועגען איהם און וועגען דער טאָכטער. מיר, יודען, קענען מיר זיך דען איבערגעבען טרויער? ניין, מ'דאַרף אַרבייטען, מ'דאַרף אונטערשטיצען אַנדערע.

שרה: דאָס איינציגע, וואָס גיט מיר כחות, — איז דער געדאַנק וועגען איהם.

1=טער יוד: נו, יע. אַלעמען איז שלעכט. אַלע ליידען. פונדעסטוועגען, וואָס=זשע קען מען דערפון אַרויסלערנען? איהר האָט געזעהן, אַז מ'ווערט אין וואַלד צוטרייסלען דאָס אָרט פון מוראַשקעס, ווי אַזוי די דאָזיגע קליינע בעשעפענישען הויבען=אָן צולויפען. זיי בעוויינען דען דאָס אַלטע? ניין, באַלד, נישט פערלירענדיג קיין מינוט, הויבען זיי אָן צובויען ווייטער, נייע לעבער. אַזוי דאַרפען מיר אויך טהון.

שרה: צו וואָס? כדי דער דורכגעהענדער מענש זאָל נאָכאַמאָל מיט איין קלאַפּ אַלץ צושמעטערען?

1=טער יוד: ס'איז נישט אונזער זאַך. ס'איז נישט אונזער זאַך, זאָלען זיי זיך צושטערען, און מיר וועלען מוזען פון ס'נייע בויען.

שרה: און ווייטער?

1=טער יוד: ס'איז נישט אונזער זאַך. מיר בויען, מיר האַלטען נאָר אין איין בויען, דערנאָך וועלען מיר זעהן. ס'איז נישט אונזער זאַך, זעהט נאָר מיין קרעמעל: סחורה האָט זיך ביי מיר אָבגעשטעלט אויף צוויי רובל, נישט מעהר, און אומגליקען האָב איך געזעהן אויף טויזענד רובל. נאָר אַ דאַנק גאָט, וואָס זענען געבליבען לעבען זיין געזונד דאָס ווייב מיט די קינדער.

שרה: און ביי אונז...

1=טער יוד: ס' איז נישט אונזער זאַך. וואָס ס'איז געבליבען, דאָס איז געבליבען.

2.

(ענמאן און חנה קומען אריין. שרה הויבט=אהן חליפען. חנה גאהט צו צו איהר, נעהמט איהר ארום שווייגענדיג, דריקט זיך צו צו איהר. ועהר א לאנגע פויזע).

1=טער יוד: נו, נו, וויינט זיך אויס און א סוף. היינט מעג מען נאך וויינען, און מארגען שוין נישט: מ'דארף ארבייטען, ארבייטען.

שרה: אודאי.

ענמאן: א ענדרע!

שרה: שוין אלץ געענדיגט. ער שלאפט שוין שטארק. אלץ אבגעטהון, ווי ס'בעדארף צו זיין. איהר האט איהם אוועקגעלעגט און שטארק איינגעדעקט. שוין אלץ געענדיגט מיט מיין יונגעל. ער דארף שוין קיין זאך נישט.

ענמאן: א ענדרע!

שרה: צו וואס לייד איך נאך? צו וואס טויג דאס, ר' שמחה, אז מיר, נארישע אלטע לייט, זאלען לעבען, און די בליהענדע יונגע לייט זאלען אומקומען פאר אונזערע אויגען?

1=טער יוד: נו, איהר מאכט אזעלכע שאלות, וואס שפינאזא אליין וואלט אויף זיי נישט קענען ענטפערן, און איך בין דאך נישט דער רמב"ם, און אפילו נישט ענליך צום רמב"ם.

ענמאן: ווי האט מען דאס אבגעלאכט פון אומגליקליכען לעאן!

שרה: דאנקט, קינדער, ר' שמחה'ן, ער איז אריינגעקומען צו אונז. אלע האבען דאך אונז אוועקגעווארפען. מיין אומגליקליכער זוהן. צו דען איז ער נישט אונזערער? ווי נאר ער האט דערהערט, אז ביי אונז האט דא געטראפען אן'אומגליק, איז ער געקומען צופליהען אהער, ווי א פויגעלע. איז ער דען א פרעמדער? ער האט זיי אבגעגעבען זיין לעבען, ער איז געשטארבען פאר זיי, ווי א גבור. ער איז א פרעמדער? און אט האבען זיי איהם אוועקגעווארען, געלאזט בעגראבען אין פרעמדע ערד, איבער איהם געשטעלט א צלם.

ענמאן: א הילצערנעם צלם האט מען געשטעלט.

1=טער יוד (מיט שרעק). א צלם האבען זיי איבער איהם אוועק-געשטעלט?

שרה: ער איז שטענדיג געווען א גוטער, ארענטליכער יוד. אזעלכער איז ער געבארען געווארען און אזעלכער איז ער געשטארבען.

חנה: ער איז געווען א ארענטליכער מענש, מאמע.

שרה: פארוואס־זשע האט מען זיך אבגעווענדעט פון איהם? פאר װאס האט מען איהם אוועקגעווארפען נאכ'ן טוידט, ווען ער האט זיין לעבען אוועקגעגעבען פאר יודען. פאר וואס האבען זיך אלע פון אונז אבגעקעהרט?

1־טער יוד: איהר קענט דאך אונזערע יודען.

שרה: נישט אלץ איינס איז דען, וואס ער איז געווען נאכ'ן טוידט! זיין ריינע נשמה איז שטענדיג געווען מיט אונז, שטענדיג. ער האט אייך אוועקגעגעבען זיין גוף, און איצט טרייבט איהר איהם אוועק ווען ער איז שוין טוידט, און קען שוין מעהר אייך נישט געבען,

1־טער יוד: איהר ווייסט, וואס איך וועל אייך זאגען? אלץ דארף זיין ריין, אי די נשמה אי דער גוף. ווייל דאס איז איינס.

חנה: יעקב, איהר הערט?

1־טער יוד (ארויסגעהענדיג). נאר פונדעסטוועגען האט קיין מורא נישט, איך בין בטוח, אז אין עטליכע טעג ארום וועלען אלע דאס פער־שטעהן און...

שרה: און מ'וועט איהם מוחל זיין?

1־טער יוד: א גוטען שבת אייך. געווים, מ'וועט פערשטעהן, אז סוף־כל־סוף איז ער דאך געווען א יוד (געהט ארויס, נישט דערלאנגענדיג די האנד).

חנה (אהן איראניע). זיי וועלען בערעכענען און איהם מוחל זיין. אויך אונז וועלען זיי מוחל זיין.

שרה: פאר וואס דארפען זיי אונז מוחל זיין? און וואס האבען מיר זיך דאס פערשולדיגט?

חנה: און וואס? און דעם, וואס מיר ליידען שוין צופיעל, מיר ליידען מעהר פאר אלעמען. אויב דער רב, ר' אליהו, איז גערעכט, און יעדע צרה איז א טרויעריגער כבוד, ווי אזוי־זשע קען אונזער פאמיליע זיין די געשעצטעסטע פון געשעצטע?

שרה: דעם כבוד וואלט איך מיט חשק אוועק געשענקט.

חנה: ניין, מאמע. איצט וועלען מיר קיינעם נישט אוועק שענקען אונזער טרויער. מיר וועלען איהר קיינעם נישט אוועק שענקען.

ענמאן: אויב ס'וועט נאר זיין מעגליך אומקעהרען זיך, אומקעהרען זיך צו אונזער פאלק און לאנד, וואס האט אונז ערנעהרט, צום רוהיגען וויגעליע. א שווערע משא פון טויזענדיעהריגע ארימוואלגערן זיך ליעגט אויף אונזער פלייצעס. מ'ווארט אויף אונז, מ'ווארט, איהר פיהלט דען

דאָס נישט? הערט איהר דען נישט די שטימע: „עי, וואו זענט איהר? איך בין דאָ, וואו זענט איהר?" ווער שרייט דאָס? דאָס הויז, וואו איהר זענט געבוירען געוואָרען, די שטיינער פון אייער געבורטס־שטאָדט, די אויגען פון דער מוטער, דאָס הארץ פון דער פערלאָזענער כלה, די יסורים און צרות פון די ברידער — אַלץ צוזאַמען, אַלץ צוזאַמען רופט, שרייט אָהן אויפהער, אָהן אויפהער. „וואו זענט איהר? איך ערוואַרט אייך!" און אָט קומען מיר אויפ'ן רוף. וואָס־זשע זעהט מען? די געבורטס־שטאָדט איז צושטערט, מיר וויינען איבער די קברים פון אונזערע ברידער, אונזערע כלות ענדיגען מיט זעלבסט־מאָרד, ווייל זיי זענען געשענדעט. שטאַרבען פאַר'ן אייגענעם פאָלק איז נישט שווער, אָבער לעבען, אָבער ליידען מיט איהם און זיין מיט איהם אומעדום, אַלס אַ טייל פון איין גאַנצען קערפער. וואָלט מען זיך קענען צונויפשמעלצען! נישט אַוועקגעהן מעהר, נישט אַוועקגעהן ערגעץ. איז דען נישט גענוג, אויב מיר זעהען נאָר די יסורים פון אונזער פאָלק. אַ שרעקליכען ביישפיעל האָט געגעבען לעאָן. איבער זיין קערפער האָט מען חוזק געמאַכט און נאָכ'ן טוידט האָט מען זיך פון איהם אָבגעקעהרט, און אַזוי דאַרף זיין. אַזוי איז ריכטיג. זיי זענען גערעכט. דאָס איינציגע, וואָס ס'האָט זיך ביי זיי אָבגעשטעלט, איז דער בית־עולם. און ווער ס'האָט איין מאָהל אָבגעקעהרט פון איהם, זאָל מעהר נישט האָבען די פרעכהייט אריינגעהן אין איהם. די דאָזיגע גרויסע עהרע דאַרף מען פערדינען.

שרה: וואוהין־זשע זאָל איך קומען בעווינען מיין זוהן?

חנה (ענמאַנ'ען). גוט, וואָס איהר האָט דאָס אַלץ מיר געזאָגט.

ענמאַן: איך פיהל אַזוי.

חנה: און איך אַנדערש.

שרה (ענדיגענדיג ליכט בענטשען). נו, דאָס האָט זיך געענדיגט, און מ'דאַרף אָנהויבען לעבען ווייטער. מדאַרף לעבען (קלאַפּט צו אהרנ'ען). אהרן, מ'וואַרט אויף דיך. שוין צייט זעצען זיך צום טיש (געהט אַב פון טהיר). ער וועט ווייטער נישט דאַוונען. און ס'איז שוין שבת.

3.

(אהרן קומט אריין. זיין פיגור דריקט אויס הכנעה, אונטערטעניקייט. אַלע קוקען אויף איהם; מ'זעצט זיך אַרום דעם שבת־טיש. אהרן שטעלט זיך ביי די חלות וואָס זענען בעדעקט מיט אַ סערוועטקע, הויבט אָהן מיט אַ שטילער ציטערנדיגער שטימע).

אהרן: ויהי ערב, ויהי בקר (העכער) יום הששי. ויכלו השמים

והארץ וכל צבאָם (רעדט עפּעס שטיל, אונקלאָהר). ויקדש אלהים אות, כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות... (לעגט אוועק די הענד אויף די חלות). ברוך אתה, ה׳ אלהינו מלך העולם, המוציא לחם מן הארץ (אהרן׳ס שטימע ווערט שטאַרקער). ברוך אתה, ד׳ אלהינו, מלך העולם (בייט איבער די שטימע). יע, דו ביזט דער קעניג פון דער וועלט, דו ביזט שטאַרק און אַלמעכטיג. און איך ליעג פאַר דיר אין שטויב. ווי מיט אַ שווערען האַמער האָסטו מיך אַ קלאַפּ געטהון. דו ביזט שטאַרק און אַלמעכטיג. ס׳איז נישטאָ קיין גלייכען צו דיר אויף דער גאַנצער וועלט. וואָס? איך רעד דען נישט ריכטיג, חנה? נו, זיי מתפלל צו איהם. פאַר וואָס ביזטו נישט מתפלל?

שרה: פאַר וואָס דאַרף זי עפּעס מתפלל זיין מעהר פון אַנדערע?

אהרן: אַ, מיין אַלטע פריינדין, אונזער טאָכטער ווייס מעהר פון אַנדערע זיין כח, וועלכער ברענט. ווי פייער, און איז שטאַרק, ווי אַ שטיין.

חנה: איך ווייס, ווי דו ביזט שטאַרק אומגליקליך, פאָטער מיינער.

שרה: דיר איז שווער מתפלל זיין, אהרן. איך וועל מתפלל זיין מיט דיר.

אהרן: דו ביזט אַזאַ שטילע און אונטערטהעניגע בעשעפעניש, דאָס ער וועט אויף דיך נישט אין כעס ווערען. אַ שטילע שעפעלע אין זיין סטאַדע. אויף אַזעלכע טהוט ער כמעט קיין בליק נישט אין די מיטטען פון זיין בּאַרעמהערציגקייט און אין די יאָהרען פון צאָרן. נישט אַזעלכע דאַרף ער. און אויב ער פערשאַפט אויך אַזעלכע וועהטאָג, איז דאָס נאָר צופעליג, פאַרבייגעהענד. אַ שטילע שעפעלע אין זיין סטאַדע איז מיין אַלטער חבר. אָבער, שנעל און צורודערט פאַרביינעהענדיג נעבען שוואַכע און אונטערטהעניגע, שיקט ער זיינע שטאַרקסטע קלעפּ די דאָזיגע (ווייזט אויף חנה׳ן), אויף אַזעלכע, אויף שטאַרקע און שטאָלצע. ער רופט זיי אַרויס צו מלחמה. ער ווייס, אַז זיין כח שטיצט זיך נישט אויף דער הכנעה פון די שוואַכע, נאָר אויפ׳ן גלויבען פון די שטאַרקע. און ער שלאָגט, און ער זוכט די אמונה, און ער איז דורשטיג נאָך איהר, ווי אַ אַכזריות׳דיגער לייב — בלוט. ער קלאַפּט איבער אונזערע הערצער מיט זיין פּייערדיגען האַמער און קוקט: וועט דאָס האַרץ אויסהאַלטען? אָבער עס איז אונגעדולדיג. זעהר אונגעדולדיג. מיר וועלען אַליין קומען צו איהם. זאָל ער אונז נאָר געבען צייט. זאָל ער נאָר אונז נישט שלאָגען אַזוי אונרחמנות׳דיג אַ קלאַפּ נאָך אַ קלאַפּ, אַ קלאַפּ נאָך אַ קלאַפּ. דעמאָלט הערט ער דאָך, אַנשטאָט תפלות, נאָר קרעכצען, אַנשטאָט אַ ריח

פון קרבנות זעהט ער א פייער פון אונזערע וואהנונגען. זאל ער אונז געבען א בעשטימטע צייט. אבער ער גלויבט אונז נישט אן. ער האט מורא, אז שטארקער ווערענדיג וועלען מיר אויפשטעהען געגען איהם אלע צוזאמען. און כל־זמן מיר זענען שוואך און פונאנדערגעטיילט, סטארעט ער זיך אונז אונטערטהעניגען, צוטרעטען אונז, ווייזען זיין קראפט — די קראפט פון א גיגאנט געגען א קינד. צו וואס האט ער מיך ארויסגערופען אויף אזא שרעקליכע, נישט גלייכע מלחמה? איך האב דאס נישט געוואלט, איך האב געדאוועגט פופציג יאהר נאכאנאנד, איך האב געגלויבט, טיעף געגלויבט, אבער ער, ער וואס לייענט אין די הערצער פון מענשען, ווי אין אנ׳אפענעם בוך, ער האט ריכטיגער געוואוסט מיין בעציהונג צו איהם. „איך וועל פרובירען דיין אמונה״, האט ער מיר געזאגט. „איך וועל דיר שיקען א נסיון״. קען מען אזוינס טהון? קען מען אויספרובען אמונה? הערט נאר, ווי חיטרע ער האט דאס געטהון. יע, חיטרע. ער האט מיך אויסגעפרובט, אבער אין דערזעלבער צייט האט ער געוואוסט, אז איך וועל פון איהם נישט קענען אוועקגעהן. ער האט געוואוסט, אז אלץ איינס וועט ער אין דער לעצטער מינוט מיך מאכען אונטערטהעניג. אויף צום סוף האט ער צוגעגרייט דעם שווערסטען נסיון — ער האט געוואוסט, אז מיין זוהן וועט נישט ליגען צוזאמען מיט מיר. צו וואס האט איהם געטויגט די גאנצע מעשה מיט׳ן אויספרובען, אז ער האט פיי־ווי־סיי בעשלאסען אונטערטהעניגען מיך מיט כח? ער האט דער׳הרג׳ט מיין זוהן. „וועט ווערען דענסטמאל פאר מיר אונטערטהעניג דער דאזיגער אלטער, גראהער יוד״, האט ער געקלערט... איך בין איהם נישט געווארען אונטערטהעניג! נישט קלערענדיג, האט ער מיר פערשאפט יסורים, נאך מעהר שרעקליכע, וועגען וועלכע עס ווייסען דריי פון די פיער וואס זיצען ביי׳ן טיש. „וועט מיר ווערען דענסטמאל אונטערטהעניג דער אלטער יוד?״ — איך בין נישט געווארען אונטערטהעניג. — „אויב דו וועסט נישט ווערען אונטערטהעניג מיט גוטענס, וועל איך מיט כח ארויסרייסען ביי דיר די אונטערטהעניגקייט״. און ער האט בעוויזען וואס ער פערמאגט. איך האב פערשפילט. איך בין בעזיעגט. קיינמאהל וועל איך זיך שוין נישט אויסגלייכען. נו, וואס האט ער דערפון? וואס האט ער דערפון, וואס אנ׳אלטער, אומגליקליכער יוד וועט צופאלען מיט הכנעה צו דער האנד, וואס האט איהם א קלאפ געטהון?

שרה: וואס רעדסטו, אהרן? פון צרות ביזטו, ווייזט אויס, אראב פון זינען. נאר אויב ס׳וואלט זיין אנדערש, וואלטען מיר נישט פיהלען יעדע מינוט, אז גאט איז דא, צווישען אונז, צווישען אונז אומגליקליכע.

אהרן: און צו וואס דארף מען, אז ער זאל שטענדיג זיין צווישען

אונז? וואָס באמת טהוט ער דאָ? צו פּאַסט איהם, אַזאַ גרויסען, אַזאַ אַלמעכטיגען, צו פּאַסט איהם געפינען זיך צווישען אַזעלכע קליינינקע מענשעלעך, ווי מיר זענען, פערנעהמען זיך מיט אונזערע קליינינקע ענינים, אינטערעסירען זיך מיט אונזערע קליינינקע דאגות? איך פערשטעה דאָס ניט. ער האָט דען נישט קיין וויכטיגערע זאַכען? ער האָט אַ זונן, שטערען, וואָלקען און, ווי די חכמים זאָגען, נאָך פיעל אַזעלכע וועלטען, ווי אונזערע קליינע וועלט. און ער איז אַלץ דאָ, אַלץ דאָ.

שרה: ער איז דאָ כדי צו ברענגען גערעכטיגקייט — אָט צוליעב דעם איז ער שטענדיג דאָ. ער וויל, אַז אין לעבען זאָל זיין נאָר גערעכטיגקייט.

אהרן: ער איז גערעכטיג. ער איז זעהר גערעכטיג, עס קען זיין צופיעל גערעכטיג. ווען אומגליקליכע, אויסגעמאַטערטע מענשען פּרובירען זיך איהם ענטפערן, זאָגען אָפען אַ קליין וואָרט: „פאַר וואָס"? פאָרלעגען די קליינינקע פראַגע אין דער וועלט: „פאַר וואָס" — ענטפערט ער און איז זיך נוקם אכזריות'דיג... ביז'ן זיבעטען דור. ער איז גערעכטיג, — און אין דער גערעכטיגקייט טרעט ער, טרעט ער אונז און מ'זעהט נאָר קיין סוף נישט. ער דאַרף דען תפלות? צו וואָס באמת טויג דאָס איהם? אָבער פּרובירט נאָר נישט מתפלל זיין. ער וועט אייך דערשלאָגען מיט אַ גערעכטיגען דונער און פערברענען. אָבער איך פרעג דאָך: צו דען איז דאָס טאַקע, אַזוי נויטיג, אַז די גערעכטיגקייט זאָל טריאומפירען? צו וואָס דאַרף מען איהר? ווער האָט דאָס בעשלאָסען, אַז מענשען דאַרפען האָבען גערעכטיגקייט? דאָס איז געווען אַ אכזריות'דיגע האַרץ, וואָס האָט אַזוי בעשלאָסען. נישט אמת נישט אמת! רחמנות — אָט וואָס מיר דאַרפען האָבען. רחמנות!

4.

(ער קומט אריין סילקין).

אהרן: ביי זיין גערעכטיגקייט איז אונמעגליך צו לעבען, אונמעגליך אפילו אַליין מקבר צו זיין דעם איינציגען זוהן, דעם קדיש, פרעמדע מענשען, פרעמדע מענשען טהוען אונז דאָס, ווי אַ טובה.

סילקין: אַלץ אָבגעטהון, זייט רוהיג.

אהרן: (דריקט איהם די האַנד). נו... ווען איהר זאָלט וויסען... ווי אַזוי... ווי אַזוי...

חנה: (שטעהט אויף פון אונטער'ן טיש).

שרה: ווען מ'זאָל חאָטש וויסען, — צו וואָס האָט ער דאָס געטהון!

צו וואָס האָט איהם געטויגט שמד'ן זיך?

חנה: איצט פֿערשטעה איך... ער האָט מיר איבערגעגעבען פאַר'ן טוידט אַ בריעף. אָט איז זי, איין שורה (ווייזט).

ענגמאַן: איצט איז אַלץ פֿערשטענדליך.

חנה (לייענט). „איך האָב דאָס געטהון, כּדי אַריינצוטרעטען אין אינסטיטוט".

סילקין: אַלס אַ יוד, האָט מען איהם נישט אָנגענומען.

אהרן: (ליידענד). אי-אַי-אַי, וואָס איז דאָס. וואָס האָט ער גע-טהון! ער האָט געוואָלט זיין אַ געבילדעטער מאַן. האָט אונז געוואָלט מנחם זיין... אַי-אַי-אַי.

שרה: און מיר האָבען זיך אַזוי געפֿרעהט, ווען מ'האָט ער-האַלטען זיין טעלעגראַמע. איהר געדענקט?

אהרן: ווי ער האָט זיך דאָס געבעטען, מ'זאָל איהם אָבשיקען אין פּעטערבורג, געלייקענט, נישט געהאַט קיין כּח מודה צו זיין זיך! האָט גע-וואָלט, מ'זאָל איהם נישט מקבר זיין דאָ, אויף אַ פֿרעמדען בית-עולם, כּדי אויף מיין קאָפּ זאָל נישט פֿאַלען די חרפּה. אַי-אַי. פֿיהל איך דען איצט גאָט'ס נצחון? אַי-אַי... פֿיהל איך דען אצונד אַ חשק צום לעבען, אַ חשק צו זעהן די זונן, בעגעגענען מאָרגענדיגען טאָג, גאָט'ס שבת? און דאָס איז דאָך דער עיקר... (געהט אָב).

שרה: ווידער, ווידער. וואוהין-זשע געהסטו אוועק? (געהט אוועק נאָך איהם).

סילקין: (געהט צו צו חנה'ן, הערצליך). ענטשולדיגט.

חנה: פֿאַר וואָס?

סילקין: ענטשולדיגט. ענטשולדיגט אונז (נייגט זיך שטאַרק). ענט-שולדיגט אונז (געהט אַרויס שנעל).

ענגמאַן: וואָס קוקט איהר אַזוי אויף מיך?

חנה: מיר ווילט זיך אויך אייך אַזוי זאָגען, איך נעהם אָבשיעד פֿון אייך.

ענגמאַן: (מיט שרעק). ניין.

חנה: יע, כ'נעהם אַבשיעד. ליעבער יעקב.

ענגמאַן: פֿאַר וואָס? פֿאַר וואָס?

חנה: איך ווייס, ווי אייך וועט זיין שווער...

ענגמאַן: איך וועל דאָס נישט אַריבערטראָגען.

חנה: אַזוי דאַרף זײַן. אַזוי מוז זײַן.

ענמאַן. וואָס בין איך אָהן אײַך, מײַן רײַן, שײן קינד.

חנה: נײַן, איך בין נישט קײן שײנע און קײנע רײַנע...

ענמאַן: פֿאַר מיר זענט איהר...

חנה: איך בין אַ ריינע, האָטש אַ אומגליקליכע פֿרוי. אין דעם איז אַ גרויסער אונטערשיעד.

ענמאַן: פֿאַר וואָס קענען מיר נישט זײַן צוזאַמען?

חנה: אין דעם איז אַ גרויסער אונטערשיעד, יעקב. איהר וועט מיך נישט פֿערשטעהן. איך בין געוואָרען אַן׳אַנדערע, אינגאַנצען אַן׳אַנדערע.

ענמאַן: איך — וועל נישט פֿערשטעהן?

חנה: נײַן, מיר זענען פֿערשידען.

ענמאַן: איהר האָט עפּעס בעקלערט.

חנה: יע.

ענמאַן: וואָס אַזעלכעס?

חנה: דאָס איז זעהר פּראָסט און זעהר פֿערדרעהט.

ענמאַן: וואָס־זשע?

חנה: אויב דאָס לעבען איז אַזוי שרעקליך, דאַרף מען עס איבערמאַכען.

ענמאַן: ווי אַזוי־זשע זאָל מען דאָס טהון?

חנה: מ׳דאַרף עס איבערבויען.

ענמאַן: וואָס קענט איהר אַליין? איהר וועט פֿערלאָרען געהן.

חנה: מ׳דאַרף עס איבערמאַכען. איך האָב דאָס אַזוי קלאָר פֿערשטאַנען — נײַן: דערפֿיהלט דאָס היינט.

ענמאַן: היינט?

חנה: ווען מיר האָבען מקבר געווען לעאָנען, איך האָב בעקלערט: דער פֿאָטער איז נישטאָ, ער קאָן נישט זײַן, ווײַל דאָס איז אַ פֿרעמדער בית־עולם, אַ פֿרעמדע ערד. און פּלוצלונג איז אַלץ געוואָרען קלאָהר, אַלץ. פֿערשטעהט: קײן פֿרעמדע ערד דאַרף נישט זײַן. דאָס איז דער גרעסטער ליגען.

ענמאַן: אַ פֿרעמדער בית־עולם דעריבער, ווײַל עס זענען פֿאַרהאַן פֿרעמדע רעליגיעס.

חנה: אײך דאָס דאַרף נישט זײַן! די ערד קען נישט זײַן קײן

פרעמדע. לעבעדיגע טאָרען קיין ערד נישט האָבען. די לעבעדיגע האָבען איהר געשענדעט, ווי מען שענדעט א פרוי — זי ליידט, איך פיהל דאָס דייטלעך. ווער האָט עס ערלויבט פונאנדער טיילען די ערד. די ערד, די גאַנצע ערד געבוירט ברויט, אָבער, ווען זי איז פונאַנדער געטיילט, גיעט זי אַנשטאָט ברויט — צרות. ווער האָט עס ערלויבט איהר פונאַנדער־טיילען? איך געה אוועק פון אייך. איהר רופט צוריק, אומקעהרען זיך נאָר צו א קליין שטיקעלע ערד, וואו מענשען האָבען פון צרות כמעט פערלאָרען זייער האָפנונג. און איך דענק וועגען די לײדען פון אַלע אומגליקליכע. לאָמער זיך צו שיידען.

ענמאַן: מיר וועלען זיך נאָך טרעפען?

חנה: עס קען זיין.

ענמאַן: ווען?

חנה: ווען איך וועל ערפילען מיין אויפגאַבע.

ענמאַן: איך ווייס נישט, וואָס זאָל איך טהו?

חנה: זייט געזונד (געהט אַרויס).

5

(אהרן קומט אריין, קוקט זיך אום צו רודערט, זאָגט עפּעס: דערוועהענדיג ענמאַנ׳ען).

אהרן: וואו איז מיין טאָכטער?

ענמאַן: איהר ווילט איהר זעהן?

אהרן: יע... ניין... כ׳האָב געוואָלט זאָגען... איהר וועט איהר נישט פערלאָזען. פערלאָזט נישט... וואָס זאָל איך זאָגען? אז מ׳וועט מיך פרעגען: „אהרן, פאַר וואָס ביזטו געקומען פאַר דער צייט?”, וועל איך ענטפערן, אַז איך בעגלייט מיין זוהן, ווייל ער איז אַראָב פון וועג און מ׳דאַרף איהם אָנווייזען דעם וועג. ניין, פערלאָזט איהר נישט... (געהט אַרויס. פערשליסט די טהיר הינטער זיך).

ענמאַן (קוקט איהם נאָך צוזודערט. פויזע. דערנאָך רופט שנעל). חנה, קומט אַהער.

6.

(חנה קומט אריין).

ענמאַן: געהט צום פאָטער. מיר דוכט זיך... געהט צו איהם..

(חנה געהט אַרויס, און עטליכע מינוט אַרום קעהרט זיך צוריק).

חנה (שנעל). איך קען נישט אַליין. העלפט מיר גיכער

(ביידע געהן צו אהרנ׳ס צימער).

פאָרהאַנג.